ТЫЗЭКЪОТМЭ – ТЫЛЪЭШ!

Адыгэ макъ

Голос адыга

1923-рэ илъэсым гъэтхапэм къыщегъэжьагъэу къыдэкІы

№ 15 (21028)

2016-рэ илъэс

ШЭМБЭТ
ЩЫЛЭ МАЗЭМ и 30

къыхэтыутыгъэхэр ыкІи нэмыкІ къэбархэр тисайт ижъугъотэщтых
WWW.ADYGVOICE.RU

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм иунашъу

Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд исудья ІэнатІэ И. В. Жидких Іугъэхьэгъэным ехьылІагъ

Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд исудья ІэнатІэкІэ кандидатурэу Къэралыгъо Советым — Хасэм идепутатхэм къахалъхьагъэм хаплъи, Адыгэ Республикэм и Конституцие ия 70-рэ статья ия 4-рэ пункт иподпунктэу «к»-м тегъэпсыхьагъэу Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм **унашъо ышІыгъ:**

1. Жидких Иринэ Владимир ыпхъур Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд исудья ІэнатІэ Іугъэхьэгъэнэу.
2. Заштэрэ мафэм щыублагъэу мы унашъом кІуачІэ иІэ мэхъу.

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Владимир НАРОЖНЫЙ

къ. Мыекъуапэ,
щылэ мазэм и 28-рэ, 2016-рэ илъэс
N 1418

Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд и Щытхъу тхылъ къыфагъэшъошагъ

Хьазэщыкъо Нэфсэт Аскэрбый ыпхъум, Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд исудья, Конституционнэ Судым 2016-рэ илъэсым щылэ мазэм и 26-м N 1-р зытет унашъоу ышІыгъэмкІэ Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд и Щытхъу тхылъ къыфагъэшъошагъ. Хэбзэгъэуцугъэм игъэпытэнкІэ, цІыфым ифитыныгъэхэмрэ ишъхьафитыныгъэхэмрэ къэухъумэгъэнхэмкІэ, Адыгэ Республикэм и Конституцие къыткІэхъухьэхэрэм шъхьэкІафэ фашІэу пІугъэнхэмкІэ гъэхъагъэу иІэхэм ыкІи илъэсыбэ хъугъэу гуетыныгъэ фыриІэу республикэм и Конституционнэ Суд зэрэщылажьэрэм а тхылъыр къакІэкІуагъ.

Адыгэ Республикэм и Конституционнэ Суд исекретариат

Мэзаем и 4-м къызэІуахыжьыщтых

Пэтхъу-Іутхъумрэ гриппымрэ республикэр зэрэзэлъакІурэм ыпкъ къикІыкІэ щылэ мазэм и 21-м къыщыублагъэу гъэсэныгъэм иучреждениеу итхэр зэкІэ зэфашІыгъэх, и 30-м нэс пІалъэу афагъэуцугъагъ.

Ащ нэужыми мы зэпахырэ узхэр къызэузыгъэхэм япчъагъэ лъэшэу хэхъуагъ. Непэ псаунығъэм икъэухъумэнкІэ Министерствэм къызэритырэмкІэ, нэбгырэ 7737-мэ къяузыгъэу агъэунэфыгъ. Ахэм ащыщэу 270-р ары гриппыр къызэолІагъэр. Илъэсыр къызихьагъэм къыщыублагъэу пневмониемрэ гриппымрэ апкъ къикІыкІэ нэбгырэ 11 дунаим ехыжьыгъ.

БлэкІыгъэ тхьамафэм ыужырэ мафэхэр ары нахь жъугъэу цІыфхэм мы узхэр къяолІагъэхэу, ІэпыІэгъу псынкІэм къызеджагъэхэу агъэунэфыгъэр. Роспотребнадзорым АР-мкІэ и ГъэІорышІапІэ къызэритыгъэмкІэ, мы тхьамафэу икІырэм къыкІоцІ пстэумкІи нэбгырэ 3718-мэ пэтхъу-Іутхъумрэ гриппымрэ къяузыгъэу агъэунэфыгъ. Ахэм ащыщэу 126-р ары гриппыр къызэолІагъэр. Арэу щытми, Іофхэр нахьышІу зэрэхъугъэхэм, къызэуалІэхэрэм япчъагъэ къыщыкІагъэу зэрагъэунэфыгъэр кІагъэтхъыгъ. Ащ ыпкъ къикІыкІэ, еджапІэхэмрэ кІэлэцІыкІу ІыгъыпІэхэмрэ къызэІуахыжьыщтхэмэ хьауми карантиныр лъагъэкІотэщтымэ АР-м псаунығъэм икъэухъумэнкІэ и Министерствэрэ Роспотребнадзорымрэ мэфитІу фэдизым Іоф дашІагъ.

Роспотребнадзорым АР-мкІэ и ГъэІорышІапІэ иврач шъхьаІэу Сергей Завгороднем тыгъуасэ къызэрэтиІуагъэмкІэ, гъэсэныгъэм иучреждениеу зэфашІыгъэхэр мэзаем и 4-м къызэІуахыжьынхэр игъоу алъытагъ. Ау еджапІэхэмрэ кІэлэцІыкІу ІыгъыпІэхэмрэ санитарнэ шапхъэхэм атетэу мафэ къэс агъэкъэбзэнхэу, пчэдыжь къэс кІэлэцІыкІухэм япсаунығъэ изытет ауплъэкІунэу, нэужми алъыплъэнхэу учреждениехэм япащэхэм афагъэпытагъ.

Адыгеим исанитарнэ врач шъхьаІэ къызэриІуагъэмкІэ, кІэлэцІыкІоу пэтхъу-Іутхъумрэ гриппымрэ къызэуалІэхэрэм япчъагъэ нахь макІэ хъугъэ.

ХЪУТ Нэфсэт.

Зэфэхьысыжьхэм, гухэлъхэм атегущыІагъэх

Тигъэзет къызэрэхиутыгъэу, Адыгэ Республикэм и Прокуратурэ иколлегие зэхэсыгъоу иІагъэм мы къулыкъум 2015-рэ илъэсым Іофэу ышІагъэм изэфэхьысыжьхэр щашІыгъэх, тызыхэт илъэсым анахьэу анаІэ зытырагъэтыщт лъэныкъохэр щагъэнэфагъэх.

Іофтхьабзэм хэлэжьагъэх УФ-м и Генеральнэ прокурор игуадзэу Сергей Воробьевыр, республикэм и Премьер-министрэу КъумпІыл Мурат, федеральнэ инспектор шъхьаІэу ЛІыІужъу Адам, АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Владимир Нарожнэр, АР-м и Апшъэрэ хьыкум и Тхьаматэу Трэхъо Аслъан, УФ-м щынэгъончъэнымкІэ ифедеральнэ къулыкъу и ГъэІорышІапІэу Адыгеим щыІэм ипащэу Олег Селезневыр, Урысыем и Следственнэ комитет республикэмкІэ иследственнэ ГъэІорышІапІэ ипащэу Александр Глущенкэр, АР-м хэгъэгу кІоцІ ІофхэмкІэ иминистрэ игуадзэу БрантІ Мурадинэ, нэмыкІхэри.

КъумпІыл Муратэ пэублэ псалъэ къышІызэ, АР-м и ЛІышъхьэу ТхьакІущынэ Аслъан ыцІэкІэ прокуратурэм иІофышІэхэм шІуфэс къарихыгъ, сыд фэдэрэ лъэныкъокІи мы къулыкъум мэхьанэшхо зэриІэр кІигъэтхъыгъ. Бзэджэшlагъэхэм апэшІуекІогъэным фэшІ блэкІыгъэ илъэсым мы структурэм икъулыкъушІэхэм Іофышхо зэрашІагъэр, ащкІэ ахэм зэрафэразэхэр къыхигъэщыгъ. Санкциехэм къадыхэлъытагъэу, ІэкІыб къэралыгъохэм къащадагъэкІырэ продукциехэм ащыщхэр Урысыем къырамыщэнхэм фэгъэхьыгъэ унашъоу УФ-м и Президент ышІыгъэр гъэцэкІэгъэнымкІэ республикэ прокуратурэм къытефэрэр зэригъэцакІэрэр къыІуагъ.

— Къэралыгъом ыкІи цІыфхэм яфитыныгъэхэр къэухъумэгъэнхэр пшъэрылъэу зыфэзыгъэуцужьырэ институт шъхьаІэхэм прокуратурэр зэу ащыщ, — къыІуагъ АР-м и Правительствэ и Тхьаматэ. — ПсэупІэ-коммунальнэ хъызмэтым, бюджетым, гъэсэныгъэм ыкІи псаунығъэр къэухъумэгъэным яІофыгъохэр зэшІохыгъэнхэм, федеральнэ хэбзэгъэуцугъэм къыгъэнэфэрэ лъэныкъо пстэури гъэцэкІэгъэным блэкІыгъэ илъэсым прокурорхэм анаІэ тырагъэтыгъ. Джащ фэдэу цІыфхэр социальнэу къэухъумэгъэнхэм, ахэм яфитыныгъэхэр зэтегъэуцожьыгъэнхэм мэхьанэшхо ратыгъ. ГущыІэм пае, пэтхъу-ІутхъумкІэ ыкІи гриппымкІэ сымаджэ хъугъэхэм агъэфедэрэ медицинэ маскэхэу соми 5 зыуасэхэр сомэ 50-м ехъукІэ аптекэхэм ащэу къыхэкІыгъ. Мы Іофыгъом прокуратурэм ынаІэ тыридзагъ ыкІи гумэкІыгъор дэгъэзыжьыгъэ хъугъэ. Непэрэ мафэм ехъулІэу сымэджэщхэм, аптекэхэм аІэкІэлъын фэе Іэзэгъу уцхэр афекъух, медицинэ маскэхэм ауаси зэтеуцожьыгъ. 2016-рэ илъэсыр зэрэкъиныщтыр зэкІэми дэгъоу къыдгурэІо, ау тызэгъусэу Іоф зэдатшІэмэ зэкІэри зэшІотхыщт.

Нэужым АР-м ипрокурор шъхьаІэу Василий Пословскэм илъэсым изэфэхьысыжьхэр къышІыгъэх, тапэкІэ анахьэу анаІэ зытырагъэтыщт лъэныкъохэр къыгъэнэфагъэх. Ащ къызэриІуагъэмкІэ, 2015-рэ илъэсым Адыгеим бзэджэшІэгъэ 4958-рэ щызэрахьагъ, мыщ дэжьым гумэкІыгъо шъхьаІэу щытыр бзэджэшІэгъэ хьылъэ ыкІи хьылъэ дэдэхэм япчъагъэ зэрэхэхъуагъэр ары. 2014-рэ илъэсым егъэпшагъэмэ, бзэджэшІагъэу зэрахьагъэхэм япчъагъэ процент 22-м ехъукІэ нахьыбэ хъугъэ. Ахъщэ къолъхьэ тын-Іыхыным епхыгъэ бзэджэшІагъэу прокурорхэм къыхагъэщыгъэр процент 17-кІэ нахьыб. Мыщ епхыгъэ уголовнэ Іоф 63-рэ хьыкумхэм зэхафыгъ, нэбгырэ 60-мэ пшъэдэкІыжь арагъэхьыгъ. Мы лъэныкъомкІэ гъэхъэгъэ гъэнэфагъэхэр щыІэх нахь мышІэми, джыри Іоф зыдэшІэгъэн фаеу щыІэр зэрэбэр прокурорым къыІуагъ. Федеральнэ хэбзэгъэуцугъэр гъогогъу 17986-рэ республикэм щаукъуагъэу агъэунэфыгъ, щыкІагъэхэр дэгъэзыжьыгъэнхэм пае прокурорхэм унэшъо гъэнэфагъэхэр ашІыгъэх. Терроризмэм ыкІи экстремизмэм апэшІуекІогъэныр, цІыф къызэрыкІохэм яшъхьафитыныгъэрэ яфитыныгъэрэ къэухъумэгъэнхэр, лъэпкъ ыкІи дин зэгурыІоныгъэр гъэпытэгъэныр, бзэджэшІагъэ зезыхьагъэхэр къыхэгъэщыгъэнхэр ыкІи ахэм атефэрэ пшъэдэкІыжь ягъэхьыгъэныр — джары япшъэрылъ шъхьаІэу прокурорым къыгъэнэфагъэхэр.

ЛІыІужъу Адамэ, Владимир Нарожнэр, Трэхъо Аслъан, хэбзэухъумэкІо къулыкъухэм япащэхэр нэужым къэгущыІагъэх, блэкІыгъэ илъэсым прокуратурэм Іоф зэрадашІагъэм изэфэхьысыжьхэм къатегущыІагъэх.

АР-м и Прокуратурэ ипшъэрылъхэр зэригъэцакІэхэрэм уасэу фишІырэм, тапэкІэ къулыкъушІэхэм анахьэу анаІэ зытырагъэтын фаехэм къащыуцугъ УФ-м и Генеральнэ прокурор игуадзэу С. Воробьевыр.

— Непэ экономикэр зыхэт къиныгъохэм ялъэхъан цІыфхэм яфитыныгъэхэр къэухъумэгъэнхэр, лэжьапкІэр игъом ятыгъэныр, ахэм ІофшІэпІэ чІыпІэхэр чІамынэнхэм лъыплъэгъэныр — джары пстэуми анахь шъхьаІэу тынаІэ зытедгъэтын фаер. МыщкІэ Адыгеим игъэцэкІэкІо ыкІи хэбзэухъумэкІо къулыкъухэм япшъэрылъхэр дэгъоу зэрагъэцакІэрэм сыщыгъуаз. Ау гумэкІыгъохэр къэуцунхэ зэрилъэкІыщтыр къыдэтлъытэзэ тиІофшІэн дгъэлъэшын фае. Зянэзятэ зимыІэжьхэм ыкІи ахэр зышъхьащымытыжьхэм псэупІэхэр ягъэгъотыгъэнхэмкІэ гухэлъэу щыІэхэр республикэм зэрифэшъуашэу щагъэцакІэ, ащи социальнэ мэхьанэшхо иІ. Ащ дакІоу, тиуахътэ обществэм гумэкІыгъо шъхьаІэу къыгъэнэфэрэ лъэныкъохэу псэупІэ-коммунальнэ хъызмэтым епхыгъэхэм ядэгъэзыжьын, лэжьапкІэм итын, экстремизмэм, терроризмэм ыкІи коррупцием апэшІуекІогъэным яІофыгъохэр гъэцэкІагъэхэ зэрэхъурэм пытагъэ хэлъэу тыкъякІолІэн фае. Республикэм щызэрахьэгъэ бзэджэшІагъэхэм япчъагъэ процент 22-м ехъукІэ нахьыбэ зэрэхъугъэми бэмэ уарегъэгупшысэ, мыщ епхыгъэ зэфэхьысыжь тэрэзхэр хэбзэухъумакІохэм ашІынхэу сэгугъэ. БлэкІыгъэ илъэсым республикэм ипрокуратурэ Іофэу ышІагъэм осэшІу фэпшІыныр тефэ, ау зэшІуихын фаеу къыпыщылъыр джыри бэ. ЫпэкІэ къызэрэщысІуагъэу, анахь шъхьаІэр цІыфхэм яфитыныгъэхэр къэухъумэгъэнхэр ары, ар гъэцэкІагъэ зэрэхъущтым сицыхьэ телъ, — къыІуагъ кІэухым Сергей Воробьевым.

ТХЬАРКЪОХЪО Адам.

Нахь дэгъуи 100-мэ ахалъытагъ

ИлъэсыкIэр къихьанкIэ мэфэ заулэ къэнагъэу Хьакурынэхьаблэ дэт еджэпIэ-интернатым къэбар гушIуагъо къылъыIэсыгъ. «Урысыем иеджэпIэ анахь дэгъуи 100» зыфиIорэ зэнэкъокъум ар щытекIуагъ, анахь еджэпIэ дэгъумэ ахэуцуагъ.

ЕджапIэм ипащэу Лlышэ Хъариет «2015-рэ илъэсым идиректор» зыфиlорацlэр къыфаусыгъ, ар къэзыушыхьатырэ щытхъу тамыгъэр ыкIи медалэу «Общественное признание. Педагогическая слава» зыфиlоу я II-рэ степень зиlэр къыратыгъ.

Къэбарым лъапсэу иlэм тыкlэупчlагъэти, къызэраlуагъэмкlэ, зэнэкъокъур Санкт-Петербург щызэхащэ, ащ кlэщакlо фэхъух зыми емыпхыгъэ общественнэ Советэу Къэралыгъо Думэм и Тхьаматэ игуадзэу П. Е. Шудеговыр зипащэмрэ товарым идэгъугъэ къэгъэнэфэгъэнымрэ маркетингымрэ я Дунэе академиерэ.

Илъэс къэс зэнэкъокъум Урысыем ианахь еджэпlэ дэгъухэу егъэджэнымкlэ, пlуныгъэмкlэ гъэхъэгъэшхохэр зышlыхэрэр къыхегъэщых. Ахэм яlофшlакlэ уасэ фешlы, егъэджэкlэ-шlыкlэ амал гъэшlэгъонхэр зыгъэфедэхэрэм якъэбар нэмыкlхэм алъегъэlэсы.

А хъугъэ-шlагъэр ары еджэпlэ-интернатым ипащэу Лlышэ Хъариет гущыlэгъу тыфэхъунэу зышlыгъэр.

Непэ гъэсэныгъэм иlоф зычlыпlэ итэп, а системэр гъогукlэхэм, амалыкlэхэм алъэхъу, егъэджэкlэ шlыкlакlэхэр къегъотых, еуплъэкlух. Ау lофыгъуабэ зэшlомыхыгъэу непи къэнэ. Ащ фэдэу интернатым ипащэ зыгъэгумэкlыхэрэм ягугъу къышlынэу телъэlугъ. Анахьэу тызыщигъэгъуазэмэ тшlоигъоу етlуагъэр еджапlэ къэзыухыгъэхэм социальнэ lэпыlэгъоу непэ агъотырэр ары.

— Сыдрэ еджапlи фэдэу тэри lофыгъохэр тиlэх, — къеlуатэ пащэм. — Ау зянэзятэхэр зимыlэжьхэу, зынаlэ къатетын щымыlэхэм lоф адэпшlэным нахь къиныбэ къыпэкlы. Сабыеу lоф зыдатшlэхэрэр щыlэныгъэм чlыпlэ къин ригъэуцуагъэхэр арых. Ахэр сыдми ебгъэджэнхэшъ, интернатыр къаухымэ, lофэу апылъыр ащ щыухыгъэ хъурэп. Гъэсэныгъэ зэрябгъэгъотырэм дакlоу lофшlэн яlэнымкlэ, яфитыныгъэхэр ашlэнхэмкlэ, щыlэныгъэм ныбжьыкlэхэр хэгъозэнхэмкlэ, унагъо ашlэнымкlэ, псэупlэ зимыlэм lэпыlэгъу фэхъугъэнымкlэ lофыбэ адэпшlэн фае. Илъэс 23-рэ охъуфэхэ ахэм тынаlэ атетын, талъыплъэн фае.

Непэ ащ фэдэу интернат ужыми уалъыплъэн фаеу нэбгырэ 77-р тиl. Ахэм къарыкlощтым, щыlэныгъэм зэрэхэуцощтхэм тэ тагъэгумэкlы ыкlи план гъэнэфагъэм тетэу ахэм талъэплъэ, lоф адэтэшlэ.

Интернатым къычlэкlыгъэхэм яфитыныгъэхэр къэухъумэгъэнхэм пае къэралыгъо ыкlи муниципальнэ хэбзэ lофышlэхэр, общественнэ организациехэр ыкlи гражданскэ обществэм инэмыкl институтхэр уигъусэхэу lофыгъом удэлэжьэн фае. Анахь lофышхо къызыпыкlыхэрэр ныбжьыкlэу интернатым къычlэкlыгъэм игъэсэныгъэ зэрэлъигъэкlотэщтыр, псэупlэ къэралыгъом къызэрэритыщтыр, lофшlэн зэригъотыщтыр ыкlи нэмыкlхэр арых. Ныбжьыкlэхэр интернатым щеджэфэхи а lофыгъохэм тапылъ, ау еджапlэм къызычlэкlыхэкlи, ахэм анныбжь екъуфэ тынаlэ атетын фае.

Мы lофшlэныр нахь федэ къытэу зэхэщэгъэным пае интернатым къетэгъэблагъэх организацие зэфэшъхьафхэм япащэхэр, ахэм лъэlу тхылъхэр афятэгъэхьых, ренэу телефонкlэ тафытео, тиеджапlэ иlофыгъохэм язэшlохынкlэ ахэр lэпыlэгъу къызыфэтэгъэхъух. Ащ нэмыкlэу опекэм ыкlи попечительствэм яорганхэми гъусэныгъэ ренэу адытиl. Ащ фэдэу цlыфхэм lофшlэн ягъэгъотыгъэнымкlэ Гупчэм, пенсиехэмкlэ фондым икъутэмэ зэфэшъхьафхэм, Кощхьэблэ районым МВД-м иотделэу щыlэм ыкlи нэмыкl органхэм ренэу зафэтэгъазэ, тиlофыгъохэм язэшlохын къыхэтэгъэлажьэх.

Илъэсым lоф зэрэтшlагъэм къызэригъэлъагъорэмкlэ, анахь lофыбэ къызыпыкlыхэрэр ныбжьыкlэхэм псэупlэ зэрямыlэр ыкlи нэмыкl социальнэ lофыгъохэм язэшlохын арых.

Дэгъоу къыдгурэlо зянэ-зятэхэр зимыlэжьхэу, унагъом щамыпlугъэ ныбжьыкlэхэр аукъодыеу щыlэныгъэм хэбгъэгъозэнхэ, ахэм ящыlэкlэ-псэукlэ зыпкъ ибгъэуцоныр псынкlагъоу зэрэщымытыр. Арэу щытми, еджэпlэ-интернатым икlэлэегъэджэ коллектив а lофыгъом изэшlохынкlэ ылъэкl къыгъанэрэп. Етlани къыхэзгъэщымэ сшlоигъу а lофыгъор Адыгэ Республикэм ихэбзэгъэуцу ыкlи правовой органхэр къыхэмылажьэхэу зэшlопхын зэрэмылъэкlыщтыр. Интернатыр къэзыухыгъэхэм lоф адэпшlэныр къин къэзышlырэр ахэм зэзэгъыныгъэхэр зэрадытимыlэхэр ары. ЕджапIэм къычlэкlыгъэхэм япсэупlэхэр, ятелефонхэм яномерхэр зэблахъухэу бэрэ мэхъу. Ахэм къахэкlых зикъэбар озыгъашlэ зышlомыигъохэри.

Сэ сишlошlыкlэ, интернат учреждениехэм къачlэкlыхэрэм къарыкlорэм лъыплъэнэу правовой статус иlэу къулыкъу зэхэщэгъэн фае. Ныбжьыкlэу щыlэныгъэм чlыпlэ къин ригъэуцуагъэм ащ lэпыlэгъу ритын ылъэкlыщт.

Интернатым къычlэкlыгъэ нэбгырэ 77-м щыщэу непэ нэбгырэ 21-мэ lоф ашlэ. Шъыпкъэ, нахьыбэми lоф ашlэн алъэкlыщтгъагъэ, ау lофшlэн языгъэгъотырэ организациехэм ныбжьыкlэхэр стаж зэрямыlэм къыхэкlыкlэ аштагъэхэп. Етlани лэжьапкlэр зэрэмакlэм ныбжьыкlэхэр яшъыпкъэу lофшlэным лъыхъунымкlэ иягъэ къэкlо. Непэ ащ фэдэу lоф ышlэмэ шlоигъоу, ау lофшlэн зымыгъотыгъэр нэбгырэ 15 мэхъу. Нэбгыри 9-мэ сабый къафэхъугъэу щысых, нэбгыри 5 цlыфхэм lофшlэн языгъэгъотырэ гупчэм иучет хэтых.

ЕджэпIэ къызэрыкIом непэ lоф щыпшlэныр псынкlэп. Лlышэ Хъариет зипэщэ еджапlэм чlэсхэр ны-ты ыгъэсагъэхэу, унагъо щапlугъэхэу зэрэщымытхэр къызыдэплъытэкlэ, lофшlэныр зэрэмыпсынкlэр къыбгурэlо. Арэу щытми, амал пстэури ыгъэфедэзэ непэ пащэм коллективым иlофшlэн зэхещэ. Дэгъоу зэрэзэхищэрэм ишыхьат еджапlэр, ыпшъэкlэ къызэрэщытlуагъэу, анахь дэгъуи 100-мэ зэрахэхьагъэр.

СИХЪУ Гощнагъу.

Процент 97-м ехъур...

Адыгеим щыпсэухэрэр псэу зашъохэрэм изытет Роспотребнадзорым ыуплъэкIугъ.

Псыр цlыфхэм аlэкlэгъэхьэгъэным фэгъэзэгъэ предприятиехэм 2015-рэ илъэсым уплъэкlунэу ащызэхащагъэхэм къызэрагъэлъэгъуагъэмкlэ, республикэм исым ипроцент 97,2-р псэу зашъорэр санитарнэ шапхъэхэм адештэ.

Лъэныкъо пстэумкlи шапхъэхэм атемыкlэу, дэгъу дэдэкlэ алъытэрэм фэдэпс ешъорэр процент 76,1-р ары. Ар нэбгырэ 341920-рэ мэхъу. Процент 21-рэр зашъорэри мыдэеу алъытэ, ау ар ыпэкlэ зигугъу къэтшlыгъэм ыуж къенэ. Ащ фэдэ ешъорэр нэбгырэ 94577-рэ мэхъу. Шапхъэхэм адимыштэу, псы дэй ешъорэр республикэм исым ипроцент 0,9-р ары, ар нэбгырэ 3866-рэ зэрэхъурэр. Роспотребнадзорым къызэрэщыхагъэщыгъэмкlэ, 2014-рэ илъэсым шапхъэхэм адимыштэрэ псым ешъохэрэр процент 0,2-рэ хъущтыгъ.

Зэрагъэунэфыгъэмкlэ, ащ фэдэпс ешъохэрэр Мыекъопэ районым ит станицэхэу Новосвободном, Севастопольскэм, Безводнаям, Абадзехскэ псэупlэ коим хэхьэрэ поселкэхэу Трехречнэмрэ Победэмрэ, къуаджэу Мэфэхьаблэ, къутырхэу Грознэм, Гражданский, Веселый, Коминтерн зыфиlохэрэм ащыпсэухэрэр арых.

ТИШЭН-ХАБЗЭХЭМРЭ МЭФЭКIХЭМРЭ

ИлъэсыкIэм зыфагъэхьазыры

Адыгэхэм я ИлъэсыкIэ гъэтхапэм и 21-м игъэкIотыгъэу тиреспубликэ щагъэмэфэкIыщт. ЗэхэщэкIо купым иапэрэ зэхэсыгъохэр общественнэ движениеу «Адыгэ Хасэм» щыкIуагъэх.

ШэнышIу зэрэхъугъэу, псэупIэу Гавердовскэм дэт IофшIапIэу «Нанэм» мэфэкIыр щызэхащэщт. Адыгэ Республикэм культурэмкIэ и Министерствэ, республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырягIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет, Адыгэ Хасэр зэгъусэхэу ИлъэсыкIэм фэгъэхьыгъэ зэхахьэр зэхащэщт.

Нэгъуцу Аслъан, Къуижъ Къэплъан, Чэмышъо Гъазый, Чэтыжъ Аслъан, ГутIэ Рэмэдан, ЦIыкIушъо Аслъан, Болэкъо Аслъан, нэмыкIхэри зэхэсыгъом къыщыгущыIагъэх. Лъэпкъ Iэмэ-псымэхэм апыщагъэхэм ятворчествэ ехьылIэгъэ къэгъэлъэгъон зэхащэщт.

Нэгъуцу Аслъан къызэриIуагъэу, ныбжьыкIэхэр бэ хъухэу мэфэкIым хагъэлэжьэщтых. КъумпIыл ТIахьирэ япащэу студентхэр, кIэлэеджакIохэр зэхэщэн IофыгъохэмапылъыщтыхЭ. Адыгэ Республикэр илъэс 25-рэ зэрэхъурэр къадалъыти, искусствэм ехьылIэгъэ зэнэкъокъу зэхащэнэу рахъухьагъ. СурэтышI ныбжьыкIэхэм яIэпэIэсэныгъэ фестивалым къыщагъэлъэгъощт, лъэпкъ тхыпхъэхэр ашIыщтых, орэдыIо ыкIи къэшъокIо купхэр мэфэкIым къырагъэблэгъэщтых. Сэнаущыгъэ зыхэлъ ныбжьыкIэхэр къыхагъэщыщтых, адыгабзэм изэгъэшIэнрэ игъэфедэнрэ афэгъэхьыгъэ зэнэкъокъур гъэшIэгъон хъущтэу тэлъытэ.

САХЬИДЭКЪО Нурбый.

Сурэтыр зэхахьэм къыщытырахыгъ.

ТКЪОШ РЕСПУБЛИКЭХЭМ

Мендельсон «игъусэу»

Къалэу Налщык и ЗАГС шъхьаIэ иIофышIэхэмрэ Госавтоинспекцием испециалистхэмрэ Iофтхьэбзэ гъэшIэгъон зэхащэгъагъ.

НыбжьыкIитIоу зэгуатхэхэрэм Мендельсон имарш къызафырагъаIом ыуж автомобильхэмкIэ гъогурыкIоныр амыукъоным лъыплъэрэ полицейскэхэм ахэр нэмыкI марши рагъэдэIугъэх. Ащ «Щынэгъончъэным имаршкIэ» еджагъэх.

ХэбзэухъумакIохэм зэшъхьагъусэ хъугъэ закъохэр арэп зыфагъэзагъэр. Хабзэ зэрэхъугъэу, адыгэ джэгухэм цIыфыбэ къякIуалIэ, нысэр къащэ зыхъукIи, машинипшI пчъагъэ зэуж ит. Мэкъэшхо зэрагъэIурэм нэмыкIэу шхончхэр агъэонхэри кIэлакIэхэм якIас. Гъогум утетэу, машинэр псынкIэу чъэзэ шхончыр бгъэоныр, Iо хэмылъэу, щынагъо. ЗыгъаорэмкIи, гъогум тетхэмкIи. Ом изытет къызызэIыхьэкIэ, ос къесыгъэмэ, дунаир чъыIэмэ, щынагъоми хэхъо.

ГИБДД-м иинспекторхэм джэгу зыфашIырэ ныбджэгъум игушIуагъо дэзыгощынэу ЗАГС-м къэкIуагъэхэм агу къагъэкIыжьыгъ мэфэ дахэхэр амыукъонхэу, гъогум тетхэ хъумэ зыфэсакъыжьынхэу, гушIуагъор нэшхъэигъом намыгъэсынэу. Нэужым къэзэрэщэрэ ныбжьыкIэхэм афэгушIуагъэх, ягъогу зэнкIэнэу, насып яIэнэу, япсауныгъэ къаухъумэнэу афэлъэIуагъэх.

(Тикорр.).

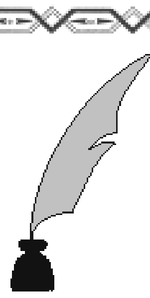

АР-м инароднэ тхакIоу, УФ-м культурэмкIэ изаслуженнэ IофышIэу Кощбэе Пщымафэ къызыхъугъэр мэзаем и 1-м илъэс 80 мэхъу

Гум нэсырэ гушъхьэлэжьыгъэр

УигущыIэкIэ, уиакъылкIэ цIыфхэм агухэм уалъыIэсыныр, ар етIани сыдми къэIогъэ къодыеу щымытэу, хэткIи гъомылэ хьалэлэу, гудэщэегъоу бгъэпсыныр зымыуасэ щыIэп. Мыщ фэдэ зэшIокI иныр инасып къыхьыгъ тхэкIо цIэрыIоу Кощбэе Пщымафэ. ИкIэлэгъу-ныбжьыкIэгъум джа мурад иныр рищажьи, адыгэ псалъэр, адыгэ гупшысэр зафэу, шъхьафитэу, гукIэгъоу, шъыпкъэм тетэу ыгъэIорышIагъэх, гъогу дахэ афыхихыгъ. Зэчый гъэнэфагъэу ежь хэгощагъэр къызэIухыгъэным игъашIэ фигъэшъошагъ, художественнэ тхылъ дэгъубэ къыIэкIэкIыгъ.

Сапашъхьэ илъых Пщымафэ иапэрэ тхылъхэу, сикIэсэ дэдэ хъугъэхэу — **«Сэтэнай»**, **«Гум пае гу аты»** зыфиIохэрэр ыкIи ироманхэр зыдэтэу **«Зигъо мыхъугъэ къыпцIэр»** зыфиIоу 2011-рэ илъэсым къыдэкIыгъэр. Мыщ фэдэ гущыIэхэр ащ къысфытыритхагъэх: «Нуриет! Уитхыгъэхэр бгъэбагъоу, уигъогухэр дэхэ зэпытхэу, уигъашIэ кIыхьэу, дунаир бгъэбаеу, бэрэ улэжьэнэу, упсэунэу Тхьэм сыпфелъэIу.

Кощбэе Пщымаф.

11.01.2012 илъ. къ. Мыекъуапэ».

ЛIы зэдиштэ ищыгъэ зэкIэупкIагъэу, щхыпэ шъабэр ыIупэу, игущыIэ IорышIэу, уемызэщэу, ымакъэ макIэу, шъабэу, IэшIоу, къыIорэм гъэсапэ хэпхэу санэIу ит тхакIор. Къафэхъугъагъ тхэным, гупшысэным ыкIи атегъэпсыхьэгъагъ, афэIэпэIэсагъ.

Кощбэе Пщымафэ Красногвардейскэ районым ит къуаджэу Адэмые мэзаем и 1-м 1936-рэ илъэсым къыщыхъугъ. Адыгэ лэжьэкIо унэгъо гупсэф щапIугъ ыкIи щалэжьыгъ. Пщымафэ къызэриIотэжьыщтыгъэмкIэ, ятэ ыIэ зэмыкIурэ щыIагъэп — пхъэшIэни, Iэзэни, унэшIыни, къупшъхьэ къутагъэхэр ыгъэхъужьыщтыгъэх, цIыф зэтет шэнышIоу шъырытыгъ. Янэ — адыгэ бысымгощэ хъупхъагъ, унагъом ифэIо-фашIэхэр жьы кIэтэу зэшIуихыщтыгъэх, адыгэбзэ жэбзэ дахэ Iулъыгъ, къэбарIотэ дэгъоу ышIэрэм гъуни нэзи иIагъэп. Тым игъусэу бэрэ мэзым зэрэкIощтыгъэр, къешIэкIыгъэгъэ чIыопсым идэхэгъэ гъунэнчъэ, ятэ ишэнхабзэ зынэсыщтыгъэр ныбжьырэу кIалэм ыгу риубытагъэх. Джащ фэдэу, ятэ ихьакIэщэу цIыфыбэр къызэрыхьэщтыгъэм щызэхихыгъэу, щызэхишIэгъэ пстэумэ изэчый зыкъызэIуихынымкIэ яшIуагъэ къэкIуагъэу зэрэщытыр кIигъэтхъыщтыгъ. Гум ыщэчэу, нэм ылъэгъурэр арба цIыфыр къэзгъэущэу къэзгъэгущыIэрэр. Къоджэ еджапIэм щеджэ зэхъуми, Адыгэ къэралыгъо кIэлэегъэджэ институтым филологиемкIэ ифакультет зычIэхьэми, еджэныр зэрикIасэр мыгъуащэу, егугъоу ыкIи чаныгъэ хэлъэу кIищыгъ. Пщымафэ ренэу къыIощтыгъ кIэлэегъэджэ дэгъухэр зэриIагъэхэр. Ар къыхэщыщтыгъ ежь ышъхьэкIи, итворчествэкIи; ут атедзагъэм фэдэу зэкIэ зэригъэцакIэрэм. 1960-рэ илъэсым Пщымафэ институтыр къыухи, хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» иредакцие апэ корректорэу, етIанэ литературнэ IофышIэу, пшъэдэкIыжь зиIэ секретарым игуадзэу Iоф щишIагъ. 1966-рэ илъэсым иапэрэ тхылъэу рассказхэр зыдэтыр «Сэтэнай» ыIоу къыдэкIыгъ. Ащ къыкIэлъыкIуагъэх повестьхэу «Гум пае гу аты», «Мэфибл уай», «Къэгъэгъэ шъоф», «Мэзэгъо чэщхэр», романхэр, нэмыкIхэр.

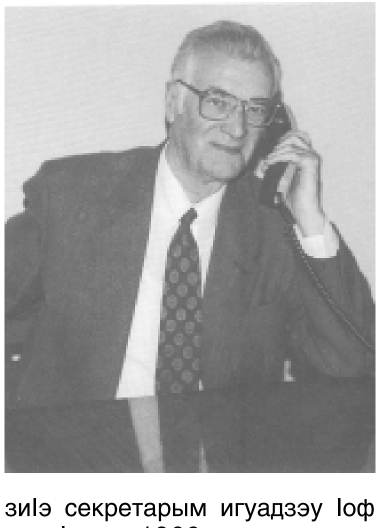

1968 — 1970-рэ илъэсхэм журналэу «Зэкъошныгъэм» Кощбаер редактор шъхьаIэу иIагъ. 1970-м къыщегъэжьагъэу илъэс 16-м Адыгэ тхылъ тедзапIэм иредактор шъхьаIэу ыкIи илъэси 10-м ащ идиректорэу Iоф ышIагъ. 1996-рэ илъэсым журналэу «Зэкъошныгъэм» къащэжьи, опсэуфэ ащ иредакторыгъ.

Кощбэе Пщымафэ тхэн-гупшысэныр ыпкъынэ-лынэмэ ахэткIухьагъэу, бэ художественнэ тхыгъэ дэгъоу икъэлэмыпэ къыпыкIыгъэр, гъусэ иIэу КъурIан лъапIэри адыгабзэм рилъхьагъ. Итхылъхэр урысыбзэкIи къыдэкIыгъэх. СыдигъокIи зэпхыныгъэ дахэ журналхэм, гъэзетхэм адыриIагъ, ахэм публицист тхыгъэ зэфэшъхьаф гъэцэкIэпагъэхэр къащыхиутыщтыгъэх, ышIэрэм ыгу зэрэтелъыр а зэкIэмэ ахэолъагъо.

Кощбэе Пщымафэ ихудожественнэ очеркхэм къащегъэжьагъэу, ирассказхэмкIэ, повестьхэмкIэ, романхэмкIэ кIэкIыжьэу, адыгэ щыIэкIэ-псэукIэм я XX-рэ лIэшIэгъум ия II-рэ ныкъом изытет зыфэдагъэр, цIыф зэхэтыкIэ-зэфыщытыкIэхэр ыкIи шэн-хэбзэ зэфэшъхьафхэр куоу къащыриIотыкIыгъэх. Кощбэе Пщымафэ ихудожественнэ тхылъхэм лиризмагъэр къябэкIэу, ныбжьыкIэ зэфыщытыкIэхэм, шIулъэгъум чIыпIэ ин ащыфишIыгъ; джащ фэдэу зэпыщыт кIуачIэхэр (мылъкупсэхэу, IэнэтIэзехьэхэр ыкIи шъыпкъэIонэфаIохэу, къэрар зиIэхэр ащызэпигъэуцугъэх ыкIи шъыпкъэр иIэубытыпIэу тхакIом художественнэ конфликтыр IэпэIэсагъэ хэлъэу, образхэми нэфагъэр къябэкIэу ащызэшIуихыгъ. Кощбэе Пщымафэ гъэсэныгъэшIэныгъэшхо зэрэкъолъым ыкIи IэпэIэсэныгъэр къызэрэфэкIуагъэм ипроизведение дэгъубэ ишыхьат. Ар классическэ шэпхъэ куум итэу зэрэтхэрэр, итворчествэ зэрэгъэшIэгъоныр, тхакIом игупшысэ хахъозэ тамэ зэригъотыгъэр, адыгэ литературнэ критикэм иIофышIэшхохэм — ЩэшIэ Казбек, Къуныжъ Мыхьамэт, Мамый Руслъан, Цуамыкъо Тыркубый, нэмыкIхэми пасэу ятхыгъэхэм ащыхагъэунэфыкIыгъ. Пщымафэ итворчествэ, игушъхьэлэжьыгъэ гум нэсэу анахьэу зышIырэр, сэ сишIошIкIэ игероибэм псэ пытэ зэрахилъхьэрэр ыкIи ахэм къяшIэкIыгъэ пстэум ыкIи къащышIэу, къяхъулIэу — щыIэныгъэр зэрэкIащырэм шъыпкъагъэр зэрялъапсэр ары.

ТхакIор гъэсэгъэшху: произведением ыпкъи, ышъхьи, ихъупкъи, кIоцIылъ гупшысэм икуугъэ игъэзекIони, фэкъулаеу егъэпсы, ыбзэ теурыкIуагъэ химылъхьэу фэсакъы; жэбзэ бай гъэшIэгъон дэгъугъэ нэшанэр ишапхъэу ащыгъэфедагъ.

Пщымафэ ытхыхэрэр 1956-рэ илъэсым къыщыублагъэу хиутыщтыгъэх. Илъэс 56-м хьалэлэу, зафэу адыгэ литературэм щылэжьагъ. ТхакIом иусэхэм ащыщхэр композиторхэм орэдышъом ралъхьагъэх.

Кощбэе Пщымафэ иповестэу «Мэфибл уай» зыфиIорэм техыгъэ пьесэр ыкIи КIэрэщэ Тембот иповестэу «Шахъомрэ пшъэшъэ пагэмрэ» зыфиIорэм техыгъэ музыкальнэ-лирикэ драмэу ытхыгъэр Адыгэ драмтеатрэм щагъэуцугъэх. Пщымафэ гушъхьэлэжьыгъэшхо илъэпкъ пае зэIуигъэкIагъ, иI. Ахэр зэкIэ лIэужыкIэхэм ыкIи адыгэ пстэумэ шIэныгъэ-гъозапIэ афэхъущтых.

Акъыл-шIэныгъэ, зэчый дахэ Тхьэм къызыхилъхьэгъэгъэ зэлъашIэрэ тхакIоу Кощбэе Пщымафэ имафэ пэпчъкIэ, игупшысакIэ пэпчъкIэ щыIэныгъэм зэрэфэразэр къыушыхьатэу щыIагъ, гъогу зэфэ дахэ тетыгъ. Игушъхьэлэжьыгъэ ифэшъошэ уасэ къэралыгъоми цIыфхэми зэрэфашIырэм ищысэх щытхъуцIэ ыкIи тын инхэу къыфагъэшъошагъэхэр. АР-м илъэпкъ тхакIу, Урысые Федерацием культурэмкIэ изаслуженнэ IофышI, Теуцожь Цыгъо ыцIэкIэ агъэнэфэгъэ литературнэ шIухьафтыным ыкIи журналистикэм ылъэныкъокIэ Андырхъое Хъусен ыцIэкIэ щыIэ премием ялауреат, Урысые Федерацием и Апшъэрэ Совет и Президиум и Щытхъу тхылъ къыфагъэшъошагъ. 1970-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу УФ-м итхакIохэм я Союз ыкIи 1965-м къыщыкIэдзагъэу УФ-м ижурналистхэм я Союз хэтыгъ.

Кощбэе Пщымафэ итхэкIо пшъэрылъ фэшъыпкъэу щыIагъ. Зыгъэпсэфыгъо гупсэфи зыкIи зыфишIыжьыгъэп — къэлэмыр, гупшысэр зэгъэкъугъэхэу игъашIэ рихыгъ. Итворчествэ псэкIэ епхыгъагъ, джары илэжьыгъэ гум зыкIынэсырэр, IэшIугъэ ин зыкIыкIэлъыр.

МАМЫРЫКЪО Нуриет.

ЕгъашIэм тэ ар тщыгъупшэщтэп ыкIи къыдготыщт

Адыгеим илъэпкъ тхакIоу, зэлъашIэрэ цIыфышIоу Кощбэе Пщымафэ щыIагъэмэ ыныбжь илъэс 80 хъущтыгъэ. Ащ нэсыгъэп, сыдэу пшIына. Инасып къыхьыгъагъэмэ мы мэфэкIым нэсынэу, гушIокIо баIуа ащ къыфэкIощтыгъэр?! Ау зэраIоу, «Тхьэм ышIэрэр игъу, ащ пыIухьэ фэшIыжьыгъуай!»

Кощбэе Пщымафэ щыIэныгъэ ыкIи творческэ гъогу зафэ къыкIугъ. ШIэныгъэкIи, кулайкIи къыфэт щыIагъэп. Итхэн Iоф пыIухьанчъэу дэгъу дэдэу зэшIуихызэ къырыкIуагъ. Хэти зышIэщтыгъэхэм зэрэIушыгъэр, шIэныгъэшхо зэрэкъолъыгъэр, Iофыр зэрикIэсагъэр, цIыфхэр зэрилъэпIагъэр ашIэ, къаIуатэ, ишIэжь агъэлъапIэ.

Тэри, иIахьыл-лыщыщхэм, игупсэхэм, джащ фэдэ къабзэу ичIыпIэгъухэм, икъоджэгъухэм, иIофшIэгъухэм, зыфэтхэгъэ тхылъеджэхэм ар зыкIи тщыгъупшэрэп. «ЫIуагъ, ышIагъ» — тIозэ ренэу игугъу тэшIы. Пщымафэ гукIэгъушIэ дэдагъ, фэлъэкIырэмкIэ къогъанэ иIагъэп, ишIуагъэ бэмэ аригъэкIыщтыгъ, дысыгъэ хэмылъэу, хьалэл зэфагъ. ИунагъокIэ, илъфыгъэхэмкIэ гуIэлэгумэкIылагъ. Ежь ышъхьэкIэ егъашIэм щысэ дэгъу афэхъузэ къырыкIуагъ: укIытэ, нэхъой сыдымкIи хэлъыгъ, щыIэныгъэмкIэ — губзыгъагъ. Зыфэсакъыжьэу, лъытэныгъэ хэлъэу, шъхьэкIафэ ухэтми зыфыуигъэшIыщтыгъ, интеллигентыгъ.

Ти Пщымафэ, зэкIэ адыгэ лъэпкъыми, Кощбэе лIакъоми, тэ, никъылъфыгъэ-IахьылхэмкIи тын инэу Тхьэм къытитыгъагъ. Тигъэгушхоу, тигъэгъуазэу сыдымкIи къытфэсакъэу щытыгъ.

ЛIэшIэгъуныкъом ехъум лъэпкъ литературэм щылэжьагъ, иIахь ини хилъхьагъ. Ау ныбжьи ышъхьэ шIоIофыгъэп, нэмыкIхэм зэрадеIэщтыр, афишIэщтыр ары зыпылъыгъэр. Зы шъхьэгъэтхъэгъу гъэпсэфыгъо имыIэу (зэ ыкъоыпхъухэр ригъэджэнхэ, етIанэ унэгъуакIэ зэхъухэм, сабыйхэр яIэу, адеIэныр ыпшъэ рилъхьэжьыгъ) дунэе нэфым ехыжьыгъ.

Ау итхылъ ушъагъэхэу тимэкIайхэм атетхэр, ежь Пщымафэ ымакъэкIэ, игулъытэкIэ къыддэгущыIэх. Тэ тизакъоп, ахэр тхакIом икIэсэ иадыгэ лъэпкъ нэпэеплъ Iушхэу къыфигъэнагъэх. Арышъ, тэ, иунагъо щыщхэми, Пщымафэ илъфыгъэхэми — ыкъо-ыпхъухэм, ахэм ябынхэми, ишъхьэгъуси, илэгъу-ныбджэгъу дэдэхэми, егъашIэм ар къыдготыщт, тщыгъупшэщтэп, сыдигъуи тиупчIэжьэгъущт.

Кощбэе Пщымафэ ышыпхъоу Елена.

ЛIакъом ыкъо пшIыкIутIу

1941 — 1945-рэ илъэсхэм зэо мэшIуаеу нэмыц техакIохэм тихэгъэгу къырашIылIэгъагъэм зэрэхэгъэгоу зыч-зыпчэгъоу пэуцужьыгъ. Зы лIакъуи, зы къуаджи, зы къали, къутыри къэнагъэп ицIыф заом мыкIуагъэу. Къуаджэу ПчыхьалIыкъуае щыпсэурэ лIакъоу Шъхьаплъэкъоми ыкъо пшIыкIутIу заом ыгъэкIогъагъ. Шъхьаплъэкъо кIалэхэм зи къэрабгъи къумали къахэкIыгъэп, акIыби пыим фагъазэу заом къыIукIыжьыгъэхэп. ЛIыгъэшхо ахэлъэу яхэгъэгу къаухъумагъ. Зэо мэшIошхом ыгузэгу итхэу пыим пхъашэу езэуагъэх. Ахэтыгъэх Шъхьаплъэкъо кIалэхэм унагъо ышIэнэу езыгъэжьагъэхэу сабыйхэр зиIагъэхэр. ГущыIэм пае, Шъхьаплъэкъо Алкъэс Тыу ыкъомрэ ишъхьэгъусэу Кокойрэ пшъэшъиплIырэ зы шъаорэ апIущтыгъ. Адрэ хъулъфыгъэ ныбжьыкIэхэм афэдэу Алкъэси заом кIуагъэ, ау къыгъэзэжьыгъэп. Алкъэс икIэлэ ибэхэр ишъхьэгъусэу Кокойрэ янэу Мелэчхъанрэ апIужьыгъэх, рагъэджагъэх, щыIэнығъэм шъхьадж игъогу лъагъо щыхырагъэщыгъ. Алкъэс ишъузабэу Кокой ыукIочIыгъэр бэ. Игощэ ныори жъы зэхъум ыIыгъыжьыгъ, идунай зеухыми дахэу ыгъэтIылъыжьыгъ.

Алкъэс ышнахьыкIэу Махьмудэ (Лыу) ныбжьыкIагъ заом защэм. Краснодар дэт институтым физикэмрэ математикэмрэкIэ ифакультет дэгъу дэдэу къыухыгъагъ. IофшIэныр зыригъэжьагъэр мэзищ нахь мыхъугъэу заом ащагъ ыкIи къыгъэзэжьыгъэп.

Шъхьаплъэкъо Махьмудэрэ Исхьакърэ зэшыгъэх. ТIуми унагъо ашIэнэу рагъэжьэгъагъ, сабыйхэр яIагъэх, ау ясабыйхэр апIунхэу, ялъфыгъэмэ янасып къалъэгъунэу, ежь къащэгъакIэхэм гу ащафэнэу хъугъэп. ТIури заом щыфэхыгъ. Мы зэшхэми яшъхьэгъусэхэр нибжьи дэкIожьыгъэхэп. Ялъфыгъэхэр апIугъэх. ДагъэкIуагъэх, къарагъэщагъ, зэкIэри лэжьэкIо хьалэл хъугъэх. Ахэм ащыщхэри джы щыIэжьхэп.

Шъхьаплъэкъо Якъубэ гъэблэшхоу 1937-рэ илъэсым щыIагъэм хэфыкъухьэгъагъ. Ащ ишъузабэ кIэлибгъу къыфэнэгъагъ. Тфыр цIыкIузэ лIэгъагъэ. КъуитIурэ пхъуитIурэ шъузабэм зэкIипIухьажьыгъ. Ыкъо нахьыжъэу Мэдинэ дзэ къулыкъур къыухынкIэ макIэ къыфэнэгъагъэр заор къызежьэм. Нэу къом ежэрэм инасып къыхьыгъэп илъфыгъэ ынэгушъо Iэ щифэнэу, гущыIэ дахэ риIонэу, заоу къежьагъэм лъфыгъэр хиубытагъ. Мэдинэ мэкъэнчъэу фэхыгъэ. Ным джэнч ыдзызэ, атакъэр къызыIокIэ къом ымакъэ къэIуным щыгугъызэ, гъыбзэр ыгъэщызэ, идунай ыухыгъ. Ащ ыIоу бэрэ зэхэтхыщтыгъэ: «А сикIалэ гущэ ихьадэ чIым рагъэкIужьыгъэу зэхэсхыгъэмэ синасыпыгъэба. А сикIэлэ тхьамыкI, къыохъулIагъэ гущэр хэтым къысиIон». Нэужым къызгурыIуагъ: адыгэхэмкIэ зынахь тхьамыкIагъо къэмыхъугъэр яхьадэ амыгъотыжьыныр, чIым рамыгъэкIужьыныр ары.

Шъхьаплъэкъо Якъубэрэ Цицыурэ якIэлэ нахьыкIэу Сэфэр, Цицыу зэриIощтыгъэмкIэ, илъэс пшIыкIух джыри хъугъагъэп заом защэм. «Тракторым жъоу тесэу лъыкIохи къащэжьыгъ. ЫIэ кудэу пылъыр питхьакIыкIи, хьалыгъу гъэжъэгъакIэм зы Iулъхьэ гуичи, ыжэ дилъхьи, зэ къызэплъэкIыжьи, къежэу щытхэм ращэжьагъ. Зыныбжь икъугъэу повесткэр зыфахьыгъэр амыщэу, кIэлэ ибэ цIыкIоу зыныбжь къимыкIырэр заом ащагъ», — ыIощтыгъ Цицыу.

Мэдинэрэ Сэфэррэ ашыпхъоу Аминэт къыIотэжьыщтыгъэ мыщ фэдэ къэбар: «СшынахьыкIэ письмэ къымытхы зэхъум Пэнэжьыкъуае военкоматыр дэтыгъэти сыкIэупчIэнэу сыкIуагъ. ЦIыфэу Iутыр гъунэнчъэу, мэфэреным сежагъ. Чэзыур къызнэси, сэри военкомым дэжь сычIэхьагъ. СызыфэкIуагъэр зесэIом къэтэджыгъ. Сейфыр къызэIуихыгъ. Тхыгъэ горэ къыдихыгъ. Письмэ шIу шъыпкъэм къызэреджэщтым фэдэу сянэ къылъфыгъэр заом зэрэхэкIодагъэм къысфеджагъ». Аминэт зыфиIощтыгъэр Сэфэр ары. А мафэм Аминэт икуокIагъэмрэ игуIэкIагъэмрэ Пэнэжьыкъуаемэ непэ къызнэсыгъэми ащыгъупшэжьырэп. Зыкъо, зыш, зилI игъонэмысэу фэхыгъэ пстэумэ афэдэхэу, Сэфэррэ Мэдинэрэ яни ашыпхъуитIуи гъыбзэр агъэщызэ ягъашIэ аухыгъ.

Заом ыуж лъыхъуакIохэм (поисковикхэм) зэолIхэм ауж афызэ зэолI пчъагъэмэ якъэхальэхэр къагъотыжьыгъэх. ЯIахьылхэм макъэ арагъэIузэ яцIыф зыщагъэтIылъыгъэр арагъэшIагъ.

Шъхьаплъэкъо Алкъэс илъфыгъэхэми янасып къыхьыгъ ятэу мэкъэнчъэу фэхыгъэкIэ алъытэщтыгъэм икъэ зыдэщыIэр ашIэнэу. Заор заухыгъэм бэ тешIэжьыгъэу ахэм къафэтхагъэх, ятэ ибэн зыдэщыIэр зэрагъэунэфыгъэр къараIуагъ. Алкъэс ыкъоу Къэсэйрэ ыпхъу анахьыкIэу ЛIыхэсэ Хъарыетрэ кIохи, ятэ икъэунэ зэрагъэлъэгъугъэ, къагъээжьыгъ, лъыхъуакIохэм «шъопсэу» араIуагъ.

Алкъэс шышъхьэIум и 1-м 1944-рэ илъэсым Украинэм, Житомирскэ хэкум и Бердичевскэ район ит селоу Буряки щыфэхыгъ ыкIи ащ икъэхалъэ щагъэтIылъыжьыгъ.

Шъхьаплъэкъо Исхьакъ «ипчъэшъхьаIу щыфэхыгъ» пIоми ухэукъощтэп. Ар Краснодар краим и Анэпэ район ит къутырэу Чикон щыфэхыгъ. КъызэраIожьрэмкIэ, Исхьакъ дэфэхыгъэ нэбгырэ пшIыкIузмэ ежь ихьади ахэтэу къоджэ къэхалъэм щагъэтIылъыгъэх. Нэужым, охътэ дэхэкIае тешIагъэу, лъыхъокIо ныбжьыкIэхэм джа чIыпIэм икIодагъэмэ «Зэкъош къэунэ» колхоз IофшIэпIэ щагум ащыфыхахи, дзэкIолIмэ яхьадэхэр рагъэкIужьыгъэх, «АмышIэрэ дзэкIолIым» исаугъэти тырагъэуцуагъ. Исхьакъ илъфыгъэмэ ялъфыгъэхэри, ахэм къалъфыгъэхэри зэхэтхэу илъэс пэпчъ пIоми хъунэу тыжъ пIашъэм икъэ шъхьарэхьэх, къоджэдэсхэми къош-нэIосэ зэпхыныгъэ адыряI.

Шъхьаплъэкъо Исмахьилэрэ ЛIыхасэмэ япхъу Асетырэ сабый нэбгырибгъу Тхьэм къаритыгъагъ. Исмахьилэ ыш Ерэджыбэу граждан заом хэкIодагъэм ыкъо Мурати ясабыимэ япшIанэу адапIужьыгъагъ. Исмахьилэ ятIонэрэ дунэе заор

Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ

Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ адыгэ IорыIуатэм жанрэ зэфэшъхьафхэр къыхеубытэх: пшысэхэр, орэдхэр ыкIи усэхэр. Мыхэр зэкIэ кIэлэцIыкIу IорыIуатэм щыщых.

Мы тхыгъэмкIэ пшъэрылъэу зыфэтшIыжьыгъэр псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ IорыIуатэм тыхэплъэныр, куп-купэу ар зэрэгощыгъэр къэдгъэнэфэныр ыкIи ахэм гъэпсыкIэу яIэр зэхэтфыныр ары. Ащ пае пшысэ 59-мэ, орэд 40, усэ 32-мэ Iоф адэтшIагъ.

Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ орэд текст 40 зэфэтхьысыгъ. Унэрэкъо Рае къыугъоижьи зэхигъэуцогъэ IофшIагъэу «Адыгэ кIэлэцIыкIу IорыIуат» зыфиIорэм ахэр къыхэтхыгъэх.

Зигугъу тшIырэ IорыIотэ жанрэхэм ащыщэу пшысэхэр шIэныгъэлэжьэу Хъут Щамсэдинэ ыушэтыгъэх. Ахэм яжанрэ гъэпсыкIэхэр, яобраз зэхэщакIэхэр зэхифхэзэ, псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ пшысэхэм янэшанэхэр шъхьафэу къыхигъэщыгъэх. Хъутым зэрилъытэрэмкIэ, псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ пшысэхэр зы купышхо мэхъух. Ахэм сыдигъуи образ гупчэу яIэр псэушъхьэхэм ащыщ гор. Мы пшысэхэр къэугупшысыгъэ закIэу зэхэлъых, ау лъапсэу афэхъурэр щыIэныгъэм къыхэхыгъэ еплъыкIэхэр арых.

Пшысэ пэпчъ сюжет зэхэщакIэ шъхьаф иI. Хъурэ-шIэрэм зэкIэлъыкIокIэ гъэнэфагъэ иIэу гъэпсыгъэ. Сюжетыр лъэныкъо (мотив) пчъагъэу зэхэт. Ары пэпчъ ыкIоцIкIэ пшъэрылъ гъэнэфагъэ щызэшIохыгъ. Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ пшысэхэм зэнэкъокъуныр мотив шъхьаIэу шIэныгъэлэжьхэм къыхагъэщы, нэмыкIхэр ащ къегъэуцокIыгъэх. ГущыIэм пае, «ЦIыфыр зэратекIуагъэр» зыфиIорэ пшысэм акъылымрэ кIуачIэмрэ щызэпэгъэуцугъэх. Акъылыр цIыфым иобразкIэ къэтыгъ, кIуачIэр — аслъаныр ары. Зэнэкъокъум текIоныгъэр къыщыдэзыхырэр цIыфыр ары. Мы пшысэм нэмыкI сюжет къутамэхэри иIэх: псэушъхьэхэм ядунэететыкIэщтыр агъэнафэ, шъхьадж ифэшъошэ шэн-хабзэхэр фагощых.

Адрэ IорыIотэ жанрэхэм афэдэу, пшысэм хэт образхэр зы шэн-хабзэ горэм изехьакIох. ГущыIэм пае, тыгъужъыр — жъалым, тхьакIумкIыхьэр — къэрабгъ, аслъаныр — кIочIэшху, пыжъыр — Iушыгъэм итамыгъ. Пшысэ зэфэшъхьафхэм зэфэдэу къахэфэрэ образхэм а зы цIэ тедзэр, зы сурэт теплъэр, а зы IэпыIэгъухэр яIэх, япсэупIэхэр, язекIокIэшIыкIэхэр ыкIи нэмыкIхэр зэтефэх. ГущыIэм пае, «Цыгъохэр» зыфиIорэ пшысэм исюжет «Чэтыужъым хьаджэ зызэришIыгъэр» зыфиIорэ пшысэм хэлъ. Ащ фэдэу «ПыжъитIумрэ Шъыхьэ чъэрымрэ» зыфиIорэ пшысэм исюжет «Пыжъым инэузыр» зыфиIорэм къыхэфэ.

Пшысэм ыкIоцIкIэ а зы Iофыгъор (действиер) тIо-щэ е нахьыбэрэ къыкIэIотыкIыжьыныр нэшэнэ шъхьаIэу яI. Ащ фэдэу, амкIышъэм хьэм илъэIухэр тIогъогогъо фегъэцакIэх («АмкIышъ»), бзыужъыем баджэм Iофыгъуищ фешIэ («Бзыужъыемрэ бэджэжъыемрэ»), пыжъым инэузыр зытыригъэкIыжьыным пае псэушъхьитIум щэгъогогъо тхьагъэпцIыгъэ адызэрехьэ («Пыжъым инэузыр») ыкIи ахэм анэмыкIхэри.

Хъут Щамсэдинэ къыхиутыгъэхэу, псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ пшысэхэр нахьыбэмкIэ къызэрэригъажьэхэрэр персонажэу хэтхэр къэзыпчъырэ формулэр ары. ГущыIэм пае, «Тыгъужъыр, къэрэур, амкIышъэр аIоу щыIагъэх», «Бэджэжъыемрэ къонжъымрэ зэдэшакIохэзэ, мэл кIэпц чIэнагъэ горэ къагъотыгъ» зыфиIохэрэр ыкIи нэмыкIхэри. НэмыкIхэм «Еомэ зэраIомэ зэраIотэжьэу...», «Зы мафэ горэм...», «Еомэ-еомэ зэраIомэ зэраIотэжьэу, къэзыIорэм пцIы химыусыхьэу, къедэIурэм лые химыгъахъоу...» зыфиIорэ къэIуакIэхэр ары пшысэ егъэжьапIэхэр.

ШIур ем зэрэтекIорэр пшысэхэм сыдигъуи кIэухэу яIэхэмкIэ тэлъэгъу: аслъаныр цIыфым къеубыты, тыгъужъыр машэм рагъафэ, цыгъо сымаджэр агъэхъужьы, пщы жъалымэу кIодыгъэм лъымыхъужьхэу аргъойхэр псаоу тхъэжьэу къэнэжьых, бзыухэмрэ хьантIаркъохэмрэ зэдеIэжьхэзэ пылыр орыжъым хагъанэ, бзыу цIыкIум баджэр шыумэ рарегъэфыжьэ, амкIышъэм тыгъужъыр хьэм регъэлIы.

Мы пшысэхэм, зэкI пIоми хъунэу, а зы кIэух къэIуакIэр агъэфедэ: «Псаоу тхъэжьэу къэнэжьыгъэх». Хъут Щамсэдинэ зэрэхигъэунэфыкIырэмкIэ, псэушъхьэмэ яхьылIэгъэ адыгэ пшысэхэр зэфагъэм фэщагъэу зэрэщытхэр нафэ къашIы образхэр къызэрагъэлъэгъорэ шIыкIэм. Лъэшхэмрэ хъыбэйхэмрэ зэпыщытых. Хъыбэйхэм «шэн» дэгъухэр ахэлъых, зэдеIэжьых.

Шэн дэйхэу шъхьащытхъужьыныр («Аргъой шъхьащытхъужь», «Аслъанымрэ цыгъомрэ»), шъхьахынагъэр («Пэкъэжъ ихьагъожъ», «Чэтыр, цыгъор ыкIи атакъэр»), шъугъоныр («Унэ цыгъомрэ хэшъо цыгъомрэ»), акъылынчъагъэр («Къамзэгур», «Тыгъужъым къехъулIагъэр», «Баджэмрэ къанджымрэ»), нэйпсыягъэр («Хьэод нэйпсый»), зэгурымыIоныгъэр («ХьантIаркъомэ къяхъулIагъэр»), лъэшхэр хъыбэйхэм зэрянэкъокъухэрэр («ПыжъитIумрэ шъыхьэ чъэрымрэ»), ахэм анэмыкIхэри пшысэхэм ащаумысых.

Пшысэхэм къахэфэрэ псэушъхьэхэм зэкIэми пшъэрылъ зэфэшъхьафхэр яIэх. Щагу псэушъхьэхэри бзыухэри зэдеIэжьых, зэгъусэх. Ахэм афэмыдэу хьакIэ-къуакIэхэр язакъоу мэпсэух, зэбэныжьых. Ащ фэдэ щытыкIэр пшысэм еумысы.

Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ пшысэхэм хьакIэ-къуакIэмэ ащыщэу нахьыбэу зиобраз къахафэхэрэр тыгъужъыр, баджэр, мышъэр, тхьакIумкIыхьэр, аслъаныр, шъыхьэр, пыжъыр, мэзыкъор арых. Щагу псэушъхьэхэм ащыщэу — мэлыр, чэмыр, пчэныр, шыр, хьэр, цур. Ахэм анэмыкIхэу бзыу лъэпкъхэми (къанджыр, къуалэр, чэтыр, атакъэр, пцIашхъор) яобразхэр игъэкIотыгъэу къыщытыгъэх. Зэхэубытагъэу къэпIон хъумэ, щагу псэушъхьэхэм ялъытыгъэмэ, хьакIэ-къуакIэхэм яобразхэр нахьыбэу къэтыгъэх. Адыгэ пшысэхэм къахэфэрэ псэушъхьэхэм ащыщхэр урыс пшысэхэми ащытэлъэгъух. Джащ фэдэу, мэз псэушъхьэмэ ащыщэу баджэм, тыгъужъым, пыжъым, мэзыкъом, бзыухэм ащыщэу пхъэуIум, къолэжъым, къэрэум, хьацIэ-пIэцIэ лъэпкъхэу къамзэгум, бжьэм, бэджым яобразхэм урыс пшысэхэм тащырехьылIэ. Мы псэушъхьэхэм агъэцэкIэрэ пшъэрылъхэри, яшэн-зекIуакIэхэри зэтефэхэу бэрэ къыхэкIы.

Баджэр Iуш, тхьагъэпцI, ыкIуачIэ мыинми хьилагъэкIэ ежь нахь лъэшхэм (мышъэм, тыгъужъым, къоныжъым) атекIозэпыт. Баджэр зыфэдэр пшысэхэу «Шъыпкъэныгъэ зэфызимыIэхэр», «Бэджэжъыер, тыгъужъыр, мышъэр», «Тыгъужъымрэ бэджэжъыемрэ» зыфиIохэрэм ащытэлъэгъу. Ежь нахь кIочIаджэмэ янэкъокъу зыхъурэм, пшысэм баджэр еумысы, хъыбэйхэр къытекIох. Ар нафэ къыщытфэхъу «Бзыужъыемрэ бэджэжъыемрэ», «Хъыумрэ бэджэжъыемрэ», «Къуалэр, къанджыр, баджэр», «Баджэмрэ атакъэмрэ» зыфиIорэ пшысэхэм.

заом ыгъэкIогъагъ, ау...

къемыжьэзэ фыкъуи, ичIы Iахь ыгъотыжьыгъагъ. ЛIыхасэмэ япхъу Асет исабыищэу Хьамидэ, Мэдинэ, Щухьаибэ, ахэм адипIужьыгъэу Муратэ заом имашIо IуигъэхьэгъагъэХ. ЫпIужьыгъэ Муратэ игугъу нахьыбэрэ Асет ышIыщтыгъэ. «Сабый дэдагъ, быдзыщэр къыIучыщтыгъэ, зи къемыджэгъахэу, ышмэ ауж сшIуихьагъ Муратэ» — ыIощтыгъэ, етIанэ къыпидзэжьыщтыгъэ: — «Джа анахь сисабыеу, джыри Iулэр зыулъыгъэ Мурат кIыгъугъэу, уIагъэ зытелъэу къыгокIыжьыгъэмэ къызэраIотэжьыщтыгъэмкIэ, старший лейтенантым нэсыгъагъ, зандэу щытэу пыищэм пэшIуекIощтыгъэ». — Асет нэпсыр зэрилъэкIэхыщтыгъэ.

Исмахьилэ ыкъоу Хьамидэ, илъэситIу зыныбжь илъфыгъэу Казбек, укIытапэзэ ышъхьэ Iэ къыщифи дэкIыгъ. Ишъхьэгъусэ ышъо хэлъыгъэ сабыеу Заурбый зыфаусыгъагъэр ымылъэгъужьэу зэо жъалымэм ыдырыгъ. Сэ зэрэзгъэунэфыгъэмкIэ, адыгэмэ «Заурбый», «Заурбъан», «Заурбэч» цIэхэр шъаомэ афаусыныр блэкIыгъэ зэошхом къыдежьагъэу плъытэ хъущт. Яни, ятэшхэми, янэжь Асети амыгъэнэтIупцIагъэхэми, ты зиIэхэм яхъуапсэхэзэ, ибапIэ хьазабыр икъу фэдизэу сабыитIумэ аушэтыгъ. Ашъхьэ иIоф ашIэжьэу, цIыфхэмкIэ мыпыутхэу, ятэ «ышъхьэ къырамыгъэпхъуатэу», дунэе хьафыр къабгыни, ахърэтым агъэзэжьыгъ.

Хьамидэ ышнахьыкIэ Мэдинэ бын-унагъо ышIэным игъо ифэгъагъэп. «Сыкъэтхэщтэп, шъукъысэмыж, сыпсаоу заор къэсыухмэ сыкъэкIожьыщт, сыфэхыми мэкъэнчъэ шъухъунэп», — ыIуагъэу ышыпхъухэу Мерэмрэ Айщэтрэ къаIотэжьыщтыгъэ. Хъугъэхэп мэкъэнчъэ, заор къызежьагъэм иящэнэрэ илъэс, ыкъо лIыхъужъыгъэ зэрихьэзэ пыим зэрекIодылIагъэм икъэбар чъыIэ зыдэлъ тхыгъэр янэ Асет къыратыжьыгъ. Ау зыщыфэхыгъэ чIыпIэр хэгъэунэфыкIыгъэу щытыгъэп. Аужырэу зэралъэгъужьыгъэу, Мэдинэ иныбжьыкIэ напэ анэгу кIэтэу, янэкъылъфыгъэхэр дунаим ехыжьыгъэх.

Шъхьаплъэкъо Исмахьилэ ыкъо Къахьирэрэ ишъхьэгъусэу Хьаджэтрэ ялъфыгъитIуи заом Iухьагъ. Мышъэост дзэм офицерэу къулыкъу щихьызэ, заор къежьагъ. ЛIыгъэ зэрихьэзэ, Чехословакием ит къуаджэу Орехов шъхьафит ышIызэ, зэрэфэхыгъэр зэрытхэгъэ мэкъэгъэIу тхыгъэ щэнэбзыр къуаджэм къинэсыжьыгъагъ. Гуих-псэихэу (къуаджэмкIэ ар апэрэуи щытыгъэп), ПчыхьалIыкъое ШъхьаплъэкъохэмкIэ япшIэнэрагъ, хьаблэм хьадагъэр къыщаIэти, агъэежьыгъагъ.

Зэо жъалымым зэкIэ фэдырыгъэп, ащ ипсэхэх гъогу къинхэр зэпачхи, Исмахьилэ ыкъо Щухьаибэрэ Къахьирэ ыкъо Хьисэрэ лIэкъо насыпэу къагъэзэжьыгъ.

Щухьаибэ мэкъумэщ къызэрыкIоу зылэжьыгъэ IофшIэным зыфигъэзэжьи, мамыр щыIакIэм иIахь хилъхьагъ. Ау зэошхом къыщыфэхъугъэ тыркъо-утыным къыхэкIыкIэ, сабыйкIэ Тхьэр къыригъэтэжьыгъэп. Шъхьаплъэкъо Хьисэ зэо машIом уIагъэхэр телъэу къыхэкIыжьыгъ. ТекIоныгъэм игушIуагъо зэхишIагъ. Ащ иIахьышIу хишIыхьагъ.

«Москва театральнэ институтыр къыщыддэзыухыгъэу, театрэм IофшIэнир щезыгъэжьэгъэгъэ Хьисэ пIэжэн плъэкIынэу щытыгъэп», — еIо зэлъашIэрэ артисткэу ШъхьакIумыдэ Нурет. «Еужьырэу ышъхьэ аригъэупсыгъэу, мафэ къэс офицермэ яунэу урамэу Красноэктябрьскэм тетым кIощтыгъэ. Ащ танкыр зэрэбгъэIорышIэщт шIыкIэм охътэ кIэкIыкIэ щыфагъасэщтыгъэх. Бэри амыштэу ашIокIуагъ. Аужыпкъэм, ар къыухи, 1942-рэ илъэсым, театрэм къычIэнагъэхэм Хьисэ заом дгъэIотагъэ».

ПчыхьалIыкъуае щыщ дзэкIолым игъэхъагъэхэр бэрэ къатхыгъ. Офицерэу, Быракъ Плъыжьым иорден ыбгъэ хэлъэу Хьисэ къыгъэзэжьыгъ. Берлин тидзэмэ аштэ зэхъум, Хьисэ лIыгъэу щызэрихьагъэм фэшI маим и 7-м, 1945-рэ илъэсым лIыхъужъыцIэр къызэрилэжьыгъэр зэрытхэгъэ тхылъ агъэхьазырыгъагъ. Хъугъэр джы къызнэсыгъэми зэхэфыгъэп. Ау зэрифэшъуашэр къаушыхьатмэ кIатхэхэзэ Iэшъхьэтетхэу — гвардием иполковникэу Абрамовыр, танкыдзэхэмкIэ генерал-майорэу Салминовыр, ятIонэрэ гвардейскэ танкыдзэм идзэпащэу, тIогъогогъо СССР-м илIыхъужъэу, гвардием игенерал-полковникэу Богдановыр, дзэм и Военсовет хэтэу генерал-майорэу Латышевыр кIэтхэгъагъэх. КIэух зэфэхьысыжьыр Быракъ Плъыжьым иорден къызэрэфагъэшъуашэрэмкIэ къеухыжьы.

Заом итыркъо егъашIэм Шъхьаплъэкъо Хьисэ ипкIыхьагъ, ащ фэгъэхьыгъэу тхыгъэ дэгъуби икъэлэмыпэ къычIэкIыгъ. Ахэм ащыщых пьесэхэу «Даут», «Сянэ ыцIэкIэ» орэдэу «Ным иорэд», нэмыкIхэри. Хьисэ цIыф зэфагъ, шъыпкъэIуагъ, ныбджэгъу шъыпкъагъ. Нэхэе Даутэрэ Хьисэрэ ныбджэгъуныгъэу зэдалэжьыгъэр ялэгъумэ агъэшIагъозэ ежьхэр дунаим ехыжьыгъэхэми, яIахьылэу къэнагъэмэ гуфэбагъэр джыри къыздырахьакIы.

Хьисэ зэо ужым щыIакIэм иIэшIугъи, идэхагъи щызэхишIэнэу игъо ифагъ, бын-унагъуи ышIагъ. ЦIыфхэм ялъытэныгъэ къызэрилэжьыгъэм инасып нэпс къыгъакIоу рыгушхощтыгъэ. Советскэ офицерэу, Берлин нэсыгъэу, ар зыштагъэхэм ахэтыгъэм лъытэныгъэу фашIырэм ишыхьатэу, Хьисэ зычIэсыгъэ унэм «ШIэжь пхъэмбгъу» ыцIэкIэ къыщыфызэIуахыгъ. Хьисэ къызытхэмытыжьыр илъэс бэкIае хъугъэми, ишIуашIэгъэ ащыгъупшэрэп, лъэпкъыри лIакъори рэгушхох, лIэужхэмкIэ щысэтехыпIэу тарихъым къыхэнагъ.

ЛIакъом ыкъо пшIыкIутIоу заом ыгъэкIуагъэм щыщэу къэзыгъэзэжьыгъэр нэбгыритIу. Ахэр Хьисэрэ Щухьаибэрэ. ЛIитIур зэшитIумэ якIалэх.

Мы илъэсыр зэкIэ заом фэмыехэмкIэ, мамырныгъэм фаблэхэрэмкIэ, зэо-мэшIошхоу нэбгырэ миллион пчъагъэ зыхыгъэм нэлат езыхыхэрэмкIэ мэфэкIышху, мэфэкI пстэумэ анахь нэфын, анахь лъэш, анахь тикIас. Зао ныбжьи къэрэмыхъужь! Шъхьаплъэкъо лIакъоми, нэмыкI лIэкъо пстэуми акъомэ яхъяр арэлъэгъу, ащ нахьыбэрэ ныхэм ялъфыгъэхэм гъыбзэ афарэмыус, нытыхэм ясабыйхэр зэдарэпIух, янэ-ятэхэр бэрэ ашъхьагъ ерэтых, тихэгъэгушхо мамырныгъэ ерэлъ.

ШЪХЬАПЛЪЭКЪО Гъучlыпс.
ШIэныгъэлэжь.

кIэлэцIыкIу IорыIуатэр

Пшысэхэм баджэр шъыпкъагъэм фэбанэу загъорэ ахэт. Ащ фэд «ТхьакIумкIыхьэр, баджэр, тыгъужъыр» зыфиIорэ пшысэр.

Ныбджэгъуи, IэпыIэгъуи зимыIэ псэушъхьэу тыгъужъым иобраз нахьыбэмкIэ къэтыгъ. Ар нэйпсыеу, жъалымэу ыкIи мышIушэу пшысэхэм ахэт. Ащ фэдэх пшысэхэу «ТхьакIумкIыхьэр, баджэр, тыгъужъыр», «Шъыпкъэныгъэ зэфызимыIэхэр», «Ачъэжъымрэ тыгъужъымрэ», «Тыгъужъ кIэныр Iэзэгъу», «Тыгъужъым къыщышIыгъэр» зыфиIохэрэр, ахэм анэмыкIхэри.

Псэушъхьэхэр чIыпIэу зэрытхэм елъытыгъэу язекIуакIэ зэблахъоу мэхъу. Хьут Щамсэдинэ къызэрэхигъэщырэмкIэ, ар «зэпхыгъэ хъурэр персонажым зыфигъэуцужьрэ пшъэрылъхэмрэ чIэгъ-чIэлъкIэ (аллегорическэу) къэтыгъэ социальнэ типхэм хэбзэ-нэшанэу ахэлъхэмрэ арых». Ащ къыхэкIэу, баджэри, мышъэри, тыгъужъыри, нэмыкI псэушъхьэхэри къызэрыпшIэжьынхэ жабзэ аIуль. Гущыlэм пае, «ТхьакIумкIыхьэр, баджэр ыкIи тыгъужъыр» зыфиIорэ пшысэм тхьакIумкIыхьэр шъабэу, дахэу, нахьыжъмэ лъытэныгъэ афишIызэ адэгущыIэ. Мышъэр, аслъаныр хабзэр зыIэ илъ цIыф жъалым кIочIэшхохэм афэдэу мэгущыIэх. Тыгъужъыр ежь нахь кIочIаджэмэ пхъашэу, зышIошыжьэу, ау ежь нахь лъэшхэм зигъэцIыкIузэ адэгущыIэ.

Пшысэр зэдэгущыIэн (диалог) закIэу зэхэлъэуи мэхъу («Тыгъужъым къехьэулIагъэр», «ХьантIаркъор»), пшысэр зэрэщытэу усэкIэ къэIуагъэуи къыхэкIы («Мэзыкъор», «Цужъым итхьаусых», нэмыкIхэри). Ащ фэдэ пшысэхэм орэдышъуи яI. Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ орэдхэр купитIоу бгощынхэ плъэкIыщт. Апэрэ купым хахьэхэрэр сюжет гъэнэфагъэ зиIэ орэдхэр арых. Зэрэхабзэу, ахэм къегъэжьапIэр, лъыгъэкIотэныр, кIэухыр яIэх. Мы купым хэхьагъэх «Тыгъужъым иорэд», «Хьэжъымрэ къожъымрэ», «Къуаом иорэд», «Щындже быгъужъым итхьаусых», «Цу бэджэндым итхьаусых» зыфиIохэрэр. ЯгъэпсыкIэкIэ мыхэр пшысэх. ЧIэгъ-чIэлъкIэ къэIогъэ орэд лъэпкъых.

ЯтIонэрэ купым хэхьагъэхэм сюжет яIэп, ягъэпсыкIэкIэ къызэрыкIоу щытых. Ащ фэдэх «Цыгъом иорэд», «Къолэбзыу», «Бзыу орэд», «Къэрэу-къэрэу» зыфиIохэрэр ыкIи ахэм анэмыкIхэри. Мы купым хэхьэх усэ шъуашэм илъхэу, ау орэдышъо зимыгъусэ текстхэри. Ащ фэдэх «ПцIашхъу», «Атэкъэжъ», «Чэмыжъ» зыфиIохэрэр ыкIи нэмыкIхэри.

ДжэгукIэ шъуашэм илъ усэхэри къыхэфагъэх. Гущыlэм пае, «Къэрэу-къэрэу дадэ», «Бзыу, бзыу, гуаго» зыфиIохэрэр. «Бзыу, бзыу» зыфиIорэ усэр лъытакIэу щыт. «Бзыужъый» зыфиIорэр — IурыIупчъ.

Апэрэ купым хэхьэгъэхэ орэдхэр, Унэрэкъо Рае зэрэхигъэунэфыкIырэмкIэ, сэмэркъэу-кIэнэкIэлъэ орэд лъэпкъых. Узыдэхьащхымэ хъунэу щыIэныгъэм хэт хъугъэ-шIагъэхэр орэдусым къыхегъэщых е къеугупшысых. ЦIыфмэ ачIыпIэ псэушъхьэхэр, пкъыгъохэр регъэуцох. Ахэм акъогъу къотых емыкIоу, мыхъунэу цIыф зэфыщытыкIэхэм ахэлъхэр.

«Щындже быгъужъым итхьаусых» зыфиIорэм игугъу къэтшIын. КIымафэм быгъур зыIыгъын чылэм къыдэкIыгъэпти, мэзым хэхьажьыгъ. Ар зищагу дэзымыгъэхьагъэмэ ацIэхэр орэдым къыреIо. Зибылым къэзымыухумэрэм, фэмысакъырэм, ар гукIэгъунчъэу къезыфэкIырэм цIыфыгъэкIэ, адыгагъэкIэ ущыгугъынэу зэрэщымытыр мы орэдым гупшысэ шъхьаIэу хэлъ. ЯтIонэрэ купым щыщ усэхэм псэушъхьэхэм ятеплъэ, яшэн-хабзэхэр зыфэдэхэр къыраIотыкIы. ГущыIэм пае, «Аргъой» зыфиIорэ усэм аргъоир зыфэдэр къытегъэлъэгъу:

Аргъой зыфаIорэр
Лъэкъо псыгъо пэдыд,
Одыжьые тхьамыкI,
ТхьакIумакIэм щэ хесэ,
Псыр къиумэ мэбагъо...

Ащ фэд «Бзыу куп» зыфиIорэ усэри:

Щыры-щыры зыIорэр амкIышь,
Уцы IэкIыр зинабгъор пцIашхъу.
Зытэмашъхьэ фышхъор пцIашхъу,
Тыныужъ щырхэр мэлъэубабэ...

Хабзэу зэрэщытымкIэ, усэ ыкIи орэд гъэпсыкIэ нэшанэхэу аллитерациер, рифмэр, ритмэр мыхэм игъэкIотыгъэу ащыгъэфедагъэх. Гущыlэм пае, «Хьэжъымрэ къожъымрэ» зыфиIорэ орэдым сатырэ зэкIэлъыкIохэм акIоцIи якIэуххэми мэкъэ зэпэджэжьхэр ахэтых:

Сихьэгъожъри саужэу,
Сиощыжъыри сыблыгоу,
Мэзы блыгуми сыкъуахьи,
Мы хьагъор хьэ пэ фыжьыти,
Хьэгъожъыри ужьыфы Iазэти,
Пэнэ чIэгъэр кIычъхьи,
Шъхьандэжъыхэри къыухьи,
IэкIахьэрэ щымылэу,
Мэзыгу хыем зыхахьэм,
Хьэжъыми хьакIур ригъэжьи...

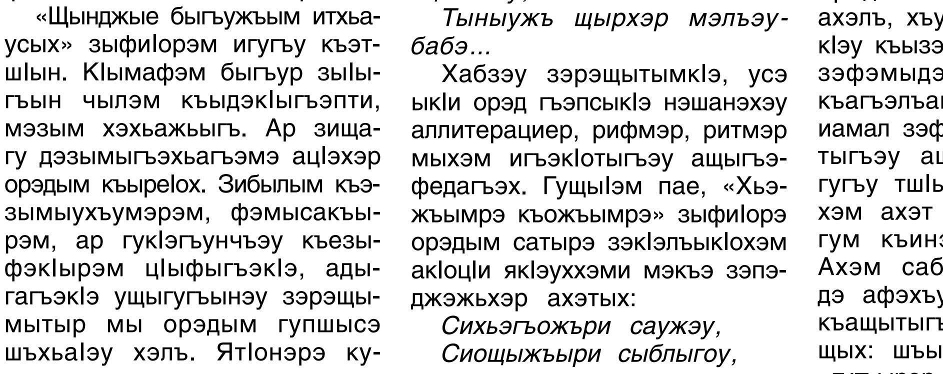

Зэфэхьысыжьыгъэу къэпIон хъумэ, псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ IорыIотэ текстхэр мыинхэу, композицие зэхэугуфыкIыгъэ яIэу гъэпсыгъэх. Сюжет гъэнэфагъэ зиIэ пшысэхэм, орэдхэм драматизмагъэ ин ахэлъ, хъугъэ-шIагъэхэр псынкIэу къызэкIэлъэкIох. ЗыкIуачIэ зэфэмыдэхэм язэпэуцужьын къагъэлъагъо. Диалогыр, бзэм иамал зэфэшъхьафхэр игъэкIотыгъэу ащыгъэфедагъэх. Зигугъу тшIырэ IорыIотэ жанрэхэм ахэт образхэр IупкIэхэу, гум къинэжьхэу гъэпсыгъэх. Ахэм сабыйхэм гъэсэпэтхыдэ афэхъущт гупшысэ куухэр къащытыгъэх. Ахэм зэу ащыщых: шъыпкъагъэкIэ къыпщыгугъырэр зэрэбгъэрэзэн фаер; узыхэтхэм гукIэгъу, лъытэныгъэ зэрафэпшIын фаер; сыд пшIэщтми, пIощтми узэрегупшысэн, цIыфыгъэрэ хабзэрэ хэлъэу узэрэзекIон фаер; сыд фэдэрэ чIыпIэми сакъэу, гу къабзэу узэрэщытыпхэр.

Псэушъхьэхэм яхьылIэгъэ IорыIуатэм кIэлэцIыкIухэр нахь Iуш ашIых, цIыф зэфыщытыкIэ лъагэхэм афагъасэх.

ШЪХЬЭБЭЦЭ Марин.
Адыгэ къэралыгъо университетым IорыIуатэмкIэ иаспирант.

ЦУАМЫКЪО ТЫРКУБЫЙ ЫНЫБЖЬ ИЛЪЭС 75-рэ ХЪУГЪЭ

Уигъэхъагъэхэм ренэу ахэрэхъу!

Адыгэ литературэм хэхъоныгъэ езыгъэшIыгъэхэм зэу ащыщ тхакIоу, шIэныгъэлэжьэу, кIэлэегъаджэу, литературнэ критикэу Цуамыкъо Тыркубый. Адыгеим, Темыр Кавказым ишъолъыр зэфэшъхьафхэм ямызакъоу, адыгэхэр зыщыпсэурэ IэкIыб къэралыгъохэми дэгъоу ар ащызэлъашIэ.

Цуамыкъо Тыркубый 1941-рэ илъэсым Шэуджэн районым ит къуаджэу Къэбэхьаблэ къыщыхъугъ. Къоджэ ублэпIэ еджапIэм, ащ ыуж хьатыгъужъыкъое гурыт еджапIэм ащеджагъ. Ар къызеухым, 1958-рэ илъэсым Адыгэ къэралыгъо кIэлэегъэджэ институтым филологиемкIэ ифакультет чIэхьагъ. 1963 — 1966-рэ илъэсхэм Воронеж дэт аспирантурэм щеджагъ, 1967-рэ илъэсым филологие шIэныгъэхэмкIэ кандидат, 1989-рэ илъэсым филологие шIэныгъэхэмкIэ доктор хъугъэ. АМАН-м иакадемикэу зэрэщытым елъытыгъэу, а Академием исборник Тыркубый итхыгъэхэр къыдэхьэх.

Цуамыкъо Тыркубый иочеркхэмрэ истатьяхэмрэ къызытегущыIэхэрэр тхэкIо, шIэныгъэлэжь цIэрыIохэу КIэрэщэ Тембот, Еутых Аскэр, Жэнэ Къырымыз, Iэшъынэ Хьазрэт, МэщбэшIэ Исхьакъ, КIэрэщэ Зэйнаб, Шъхьэлэхъо Абу ыкIи нэмыкIыхэр. Мыщ пыдзагъэу къэтIон мыхэм Тыркубый щысэ атырихызэ зэреджагъэр, творческэ лъыхъоным зэрэфагъэсагъэр.

— ШъыпкъэмкIэ, — еIо Тыркубый, — кризисым епхыгъэ хъугъэ-шIагъэхэм яягъэ тиобществэ зэрэрагъэкIыгъэм фэдэу, художественнэ литературэми ащ щиухьагъэп, цIыфхэр тхылъхэм нахь макIэу яджэхэ хъугъэ, урысые литературнэ журналхэр къыратхыкIыжьхэрэп пIоми хъущт. Ауми, гуапэ сщыхъоу хэзгъэунэфыкIырэр тиадыгэ прозэ ишапхъэ — идейнагъэмкIи, художественнагъэмкIи — къызэрэкIимычыгъэм имызакъоу, нахь хэпшIыкIэу зэрэхэхъуагъэр ары. Мы гущыIэхэр апэрэ чэзыоу зыфэгъэхьыгъэхэр зэман зэфэшъхьафхэр къызэлъаубытхэу МэщбэшIэ Исхьакъ ытхыгъэ тарихъ романхэр ары. Ау КIэрэщэ Тембот я 50 — 60-рэ илъэсхэм ытхыгъэхэм сяджэшъ, сэгъэшIагъо: ащ ытхыгъэхэм яжабзэ гум нахь кIэнэжьы непэрэ тхакIо ныбжьыкIэхэм атхыгъэхэм ягъэпшагъэмэ. Ащ игущыIэ пэпчъ лъэпкъ гупшысакIэм имэхьанэ купкI хэолъагъо.

Тхэнэр езыгъэжьэгъакIэхэм Тыркубый ренэу яушъыи нахьыбэрэ КIэращэм ипроизведениехэм яджэнхэу, кIаджыкIыжьынхэу ыкIи адыгэ литературэм иклассик щысэ тырахызэ тхакIэм зыфагъэсэнэу.

1966-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу 1990-рэ илъэсым нэс Цуамыкъо Тыркубый Адыгэ къэралыгъо пединститутым (джы университетым) ифилологическэ факультет Iоф щишIагъ. Лъэпкъ факультетым (джы адыгэ филологиемрэ культурэмрэ яфакультет) иапэрэ деканэу 1990-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу зэрэщытыгъэм елъытыгъэу, Цуамыкъом зэрэрагъэджэщтхэ планхэмрэ программэхэмрэ кIэу зэхигъэуцонхэ фаеу хъугъагъэ. Мы зигугъу къэтшIырэ факультетыкIэм изэхэщэн, нэужым ылъэ пытэу тегъэуцогъэнымкIэ Тыркубый Iофышхо ышIагъ. Факультетым идеканэу щытыгъ илъэс 12. Джы непэ квалификацие ин зиIэ специалист-филологхэр, журналистхэр ыкIи аспирантхэр а факультетым къыщагъэхьазырых.

— АдыгеимкIэ апэрэ лъэпкъ факультетыр зэхэщэгъэным епхыгъэ хъугъэшIагъэхэр сыгу къэкIыжьхэзэ, синасып къыхьыгъэу слъытэрэр Адыгэ къэралыгъо университетым щылэжьэрэ кIэлэегъэджэ дэгъухэу, акъылышIохэу, зэхэщакIо IэпэIасэхэу, цIыфышIухэу, Iэдэбныгъэшхо зэхэлъхэм Iоф зэрадэсшIагъэр ары, — еIо ащ.

Мыщ пыдзагъэу къэтIон лъэпкъ факультетыкIэр зыпкъ игъэуцогъэным, зэрифэшъуашэу ащ Iоф ышIэным, щегъэджэгъэнхэм пае ищыкIэгъэ амалхэр щыIэ шIыгъэнхэмкIэ, фэшъхьаф Iофыгъуабэу мафэ къэс ыпашъхьэ къиуцощтыгъэхэр зэшIохыгъэнхэмкIэ кIэлэегъаджэхэм бэ зэрашIагъэр.

Непэ факультетыр зэрищыкIагъэм тетэу зэтегъэпсыхьагъэмэ, ащ зиIахьышIу хэзышIыхьагъэхэм Цуамыкъо Тыркубый ащыщ.

— Адыгэ къэралыгъо пединститутым урыс ыкIи IэкIыб къэрал литературэмкIэ икафедрэ идоцентэу Iоф ышIэзэ, Цуамыкъо Тыркубый доктор диссертацией ытхыщтыгъ. Ар зэхьылIэгъагъэр адыгэ лъэпкъ литературэм реализмэр щыпытэнымкIэ лъэпкъ художественнэ кIэным ишIуагъэу къэкIуагъэр ары. Тарихъ-типологическэ, зэгъэпшэн шIыкIэ-амалхэр къызыфигъэфедэхэзэ, ащ научнэ Iофыгъо ин зэшIуихыгъ. Дунэе литературэм ихэхъоныгъэ зэрэрекIокIырэм тегъэпсыхьагъэу, реализмэм илъэпкъ къэкIуапIэхэр, типологие шъуашэу иIэхэр ыгъэунэфыгъэх. ЗэкIэ а IофшIагъэхэр Тыркубый итхылъэу «В ритме эпохи» зыфиIоу 1986-рэ илъэсым Налщык дэт тедзапIэу «Эльбрус» къыдигъэкIыгъэм къыдэхьагъэх. Ащ итхылъхэм къахэхыгъэ шIошIепIъыкIэхэмрэ зэфэхьысыжьхэмрэ Темыр Кавказым ткъош республикэу итхэм яшIэныгъэлэжьхэмрэ якритикхэмрэ яIофшIагъэхэм игъэкIотыгъэу ащагъэфедэх.

Тыркубый идоктор диссертацие грузин литературэм итарихъ институтэу Шота Руставели ыцIэкIэ щытым щыпхырыригъэкIыгъ. Филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу, профессорэу, академикэу ПэнэшIъу Уцужьыкъо итхыгъэ зэрэщыхигъэунэфыкIырэмкIэ, спецсоветым хэтыгъэхэм анэмыкIэу, диссертацием ипхырыгъэкIын фэгъэхьыгъэ Iофтхьабзэм хэлэжьагъэх Адыгеим, Дагъыстан, Москва къэрыкIыгъэ зэлъашIэрэ шIэныгъэлэжьхэр. Ученэ степенышхор къызыфагъэшъошэщт шIэныгъэлэжьым къыIэтыгъэ Iофыгъохэм ашIогъэшIэгъонэу яшIошIхэр къыраIолIагъэх. Ахэр — шIэныгъэлэжь цIэрыIохэу, академикхэу А. Г. Барамидзе, Н. В. Мегрелидзе, шIэныгъэхэмкIэ докторхэу, профессорхэу О. Я. Баканидзе, А. К. Абдулатиповыр, Тенгиз Буахидзе нэмыкIхэри ары. Ежь Тыркубый Iофыгъоу ыушэтыгъэм хэшIыкIышхо зэрэфыриIэр къыушыхьатзэ, Iэдэбныгъэшхо хэлъэу, кIэзэрэугъоигъэхэм шъхьэкIэфэшхо зэрафишIырэр къыхэщэу, упчIэу къыратыгъэхэм игъэкIотыгъэу джэуапхэр аритыжьыщтыгъэх.

КъыкIэлъыкIогъэ илъэсхэм филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу, профессорэу зэрэщытым елъытыгъэу кIэлэегъэджэ, научнэ Iофэу ышIэрэмрэ литературнэ критикэу зэрэщытымрэ зэкIэрыпчыхэ умылъэкIынэу зэпхыгъагъэх. Ащ ишIуагъэкIэ илъэсипшI пчъагъэм Iофыгъуитlу зэдигъэцэкIэн ылъэкIыгъ. Ар филологием итеоретическэ ыкIи ипрактическэ Iофыгъохэм зызэрарагъэушъомбгъугъэр, ащ дакIоу ахэм хэхъоныгъэ зэрарагъэшIыгъэр ары.

ИкIыгъэ лъэшIэгъум ия 60-рэ илъэсхэм яятIонэрэ кIэлъэныкъо Цуамыкъом анахьэу ынаIэ зытиригъэтыщтыгъэр литературоведениемрэ литературнэ критикэмрэ яIофыгъо гъэнэфагъэхэр ары. Мыщ пыдзагъэу къэтIон я 70 — 80-рэ илъэсхэм къыхаригъэутыгъэ тхыгъэхэм къызэраушыхьатыщтыгъэр шIэныгъэлэжь, критик чъэпхъыгъэу, лъэпкъ, интернациональнэ литературнэ процессым иIофыгъохэм яэгъэпшэн-зэпэгъэуцун, типологие анализкIэ шIыкIэ-амал инхэр ыгъэфедэнхэ ылъэкIэу зэрэхъугъэр.

1967-рэ илъэсым усэхэр зыдэт сборникэу «Жъогъохэчъ» зыфиIорэр къыдигъэкIыгъ. КъыкIэлъыкIогъэ илъэсхэм ишъыпкъэу литературнэ критикэм зыфигъэзагъ. Нэужым литературнэ критическэ научнэ статьяхэр зыщызэугъэпэшыгъэ тхылъхэр къыдигъэкIыгъэх: «В созвездии сияющего братства» (Москва, 1976), «ГъогукIэхэм яушэтын» (Мыекъуапэ, 1979), «В ритме эпохи» (Нальчик, 1986), «ЦIыфыгъэм фэбэнэрэ псалъэр» (Мыекъуапэ, 1992). Джащ фэдэу итхыгъэхэр журналхэу «Дружба народов», «Наш современник», «Дон», «Ошхамахо», «Зэкъошныгъ», «Литературная Адыгея» зыфиIохэрэм ыкIи нэмыкIхэм къадэхьагъэх. «Тятэжъ пIашъэхэм яосьет» зыфиIорэ тарихъ романыр икIыгъэ илъэсым нэкIубгъо 300-м ехъоу журналэу «Зэкъошныгъэм» къыдэхьагъ. Адыгэ Республикэм итхылъ тедзапIэ урысыбзэкIэ «Зов предков» зыфиIорэр Цуамыкъо Тыркубый илъэс 75-рэ зэрэхъурэм ехъулIэу къыдагъэкIы. Писательхэм я Союз 1989-рэ илъэсым къыщегъэжьагъэу хэт.

Цуамыкъом итхылъэу «ЦIыфыгъэм фэбэнэрэ псалъэр» зыфиIорэр 1992-рэ илъэсым адыгабзэкIэ Мыекъуапэ къыщыдэкIыгъ. Ащ къыдэхьагъэх литературнэ-критическэ статьяхэр, творческэ портретхэр, этюдхэр. Тхылъым демократическэ зэхъокIыныгъэхэу тихэгъэгу фэхъугъэхэр, социокультурнэ Iоф щытыкIэу ащ илъ хъугъэм, поэтхэмрэ писательхэмрэ ятворчествэ къырыкIуагъэм, ятворческэ лъыхъонхэм къащытегущыIэ.

Цуамыкъо Тыркубый «Смена эпох и достоинство слова» зыфиIорэ инэмыкI тхылъ 2012-рэ илъэсым къытыраригъэдзагъ. Ащ къыдэхьагъэх тхакIэ зиIэ хъугъэкIэ лъэпкъхэм япрозэрэ япоэзиерэ яхэхъоныгъэ игъогупэхэм, непэрэ лъэхъаным илитературнэ процессхэу Iофыгъуабэу зэхэлъхэм, творчествэм пылъ цIыфхэу я XXI-рэ лIэшIэгъукIэм къыщыхъурэ хъугъэ-шIэгъэ мыпсынкIэхэм къапкъырыкIырэ гумэкIыгъохэм зэлъаштагъэхэм щыIэныгъэм игъогу къинэу къакIун фаеу хъугъэхэм яхылIэгъэ статьяхэр.

Цуамыкъо Тыркубый Бахъукъо Ерэджыбэ игъусэу я 5-рэ, я 6-рэ классхэм арысхэм апае адыгэ литературэмкIэ учебникхэр тедзэгъуи 7-рэ къыдагъэкIыжьыгъэх.

Урысые Федерацием гъэсэныгъэмрэ наукэмрэкIэ и Министерствэрэ АКъУ-м научнэ ушэтынхэм зягъэушъомбгъугъэнымкIэ игъэIорышIапIэрэ кIэщакIо зыфэхъугъэхэ зэнэкъокъухэм япроект зэращытекIуагъэм пае Тыркубый сертификат къыфагъэшъошагъ. «Национальные истоки реализма в новописьменных литературах Северного Кавказа» зыфиIорэм ипроект урысыбзэкIэ Iоф дишIагъ.

Тыркубый цIыфыгъэ нэшэнэ шIагъоу хэлъхэм ащыщэу тхакIоу Бахъукъо Ерэджыбэ зигугъу къышIыщтыгъэр, Iофым имэхьанэ тэрэзэу къызэрэгурыIорэр, ащ зизэшIохыгъо Iофыгъохэр хэмыукъоу хигъэушъхьафыкIын ыкIи зэрифэшъуашэм тетэу ахэр зэрэзэшIохыгъэн фэе шIыкIэ-амалхэр ыгъэунэфынхэм, иIофшIэгъухэр ренэу зэкъуигъэуцонхэм, зэдеIэжьынхэу ахэлъэу щытынхэм зэрэпылъыгъэр ары. З. КIэращэм инаучнэ кIэн икабинет къызэIузыхыгъэхэм Тыркубый ащыщ. Ащ Зэйнаб иIофшIагъэхэу минитIум ехъу щаугъоигъ.

КъэIогъэн фае Цуамыкъо Тыркубый факультетым идеканэу зыщэтым ипчъэ сыдигъуи студентхэмрэ аспирантхэмрэ афызэIухыгъэу зэрыщытыгъэр, IэпыIэгъу зэрафэхъущтыгъэр. Ахэм пхъэшэкIаеу яушъыеу загъорэ зэхэтхэуи къыхэкIыщтыгъэми, игущыIэхэм гуфэбэгъэ-гупцIэнагъэу ахэлъым студентхэр шIэныгъэм фищэщтыгъэх. Непи ригъэджэрэ студентхэм зэчый ин зэрахилъхьащтым рыгъуазэзэ регъаджэх.

КъэIогъэн фае щыIэныгъэм игъогу мыпсынкIэу къыкIугъэм ишIуагъэкIэ Цуамыкъо Тыркубый зэхэщакIо IэпэIасэу, шIэныгъэ куу зыIэкIэлъ специалист пшъхьапэ хъун зэрилъэкIыгъэр, ар цIыф нэгу ихыгъэу, Iэдэбныгъэшхо хэлъэу, иIофшIэгъухэм ыгу афызэIухыгъэу ренэу апэгъокIын зылъэкIырэ IофшIакIоу ары зэрэщытыр. ЦIыфыбэмэ ямылъэгъулIэрэ шэн шIагъохэр ащ хэлъых. Илъэс тIокIырэ Iоф дэсшIагъэшъ, къэсIон слъэкIыщт, удэлэжьэнкIэ, уигущыIэгъункIэ ар цIыф гъэшIэгъонэу, ригъаджэхэрэмкIэ гушъабэу зэрэщытыр. Ау зыщищыкIагъэм ар зэкIакIорэп, теубытагъэ зыхэлъ IофыгъохэмкIэ е ишIошI зэрэтерэзым ицыхьэ телъ зыхъукIэ, ащкIэ пхъэшэгъэпытагъэу хэлъыр иIофшIэгъухэми агуригъаIон, зэхаригъэшIыкIын елъэкIы. Мыщ пыдзагъэу къэтIон сэмэркъэур, дэхэIоныр зикIэсэ цIыфэу зэрэщытым елъытыгъэу псэлъэ зэгъэфэгъэ дахэу къышIыхэрэмкIэ иIофшIэгъухэмрэ ригъаджэхэрэмрэ рэхьатныгъэ къахилъхьан е ыгъэчэфынхэ зэрилъэкIырэр. Ипсэлъэ щэрыохэр агъэфедэх, шIукIэ агу илъ, ящысэтехых.

Цуамыкъо Тыркубый лъэшэу афэраз ыкIи шIукIэ ыгу къэкIыжьых гурыт, апшъэрэ еджапIэхэм щезыгъэджагъэхэр, аспирантурэм ынаIэ къыщытезгъэтыщтыгъэхэр, тхакIохэр. «ЩыIэныгъэм къыщыхэсхыгъэмкIэ дипломхэр арэп IэпыIэгъу къысфэхъугъэхэр, тихэгъэгуи, IэкIыб къэралыгъохэми ащызэлъашIэхэрэм япхыгъэ IофшIагъэхэм сяджэмэ кIэзджыкIыжьхэзэ, адыгэхэми, нэмыкI лъэпкъхэми акъылышIугъагъэу ахалъым нэIуасэ зыфэсшIыщтыгъ». КIэлэегъэджэ шъхьаIэу, доцентэу ащ ригъажьи, факультетым идекан IэнатIэм нэсыгъ, профессор хъугъэ. Студентхэр ыпIухэзэ ыкIи ригъаджэхэзэ, тхэнымрэ IофшIэнымрэ агогъэу гупшысэ зэфэхьысыжькIэ къызыфэкIуагъэр, цIыфыр зэрифэшъуашэу зыпкъ иуцонымкIэ анахь мэхьанэшхо зиIэу Тыркубый ылъытэрэр ыкIи зишIуагъэ къакIорэр ар зыщапIугъэ унагъор ары.

Илъэс 40-м ехъугъэу Тыркубый гъусэшIоу къыгот ишъхьэгъусэу Фатимэ. Iофыгъуабэу ригъажьэхэрэм атырыгъэгушхоу, чIыпIэ къин ифэми, апэрэ IэпыIэгъоу, шъыпкъагъэрэ цIыфыгъэрэкIэ ренэу къыгоуцорэр ишъхьагъу ары. Насыпыгъэ-дэхагъэу, зэзэшIыкIрэ акъылрэ зиIэ нэбгыритIоу зэрихьылIагъэхэр уилъэпкъ, уикъуаджэ, уилIакъо щыщмэ узэрыгушхон цIыф гъэсагъэх.

Тыркубыйрэ Фатимэрэ пхъуитIу зэдапIугъ. Ахэр Iэдэбныгъэрэ гукIэгъурэ зыхэлъ IофшIакIох, цIыф губзыгъэх, ясэнэхьат фэшъыпкъэх. Нахьыжъыр Сусанн, ар тарихъ шIэныгъэхэмкIэ кандидат, МКъТУ-м иучено совет исекретарь. НахьыкIэу Эммэ социологическэ шIэныгъэхэмкIэ кандидатыцIэр къыфагъэшъошэнымкIэ диссертацие къыушыхьатыгъ, итхыгъэхэр журналхэм къадэхьагъэх. Цуамыкъохэм янагъо анахьэу зыгъэгушхохэрэр япхъорэлъфхэу илъэси 3 зыныбжь Джамболэт цIыкIумрэ я 9-рэ классым дэгъоу щеджэрэ Эльдаррэ арых. Ащ иусэхэр республикэм къыщыдэкIырэ журналхэм къадахьэх.

Докторэу, профессорэу, академикэу, тхакIоу Цуамыкъо Тыркубый щыIэныгъэ гъогу шIагъоу къыкIугъэм рыраз. Ар цIыфыгъэмрэ адыгагъэмрэ ыпшъэ зыщашIырэ адыгэ унагъу зыщапIугъэр. Ащ насыпыр игъогогъоу, псауныгъэрэ хахъорэ иIэу, ишIушIагъэхэр жъогъо нэфэу къыфепсыхэу, къызэхэкIыгъэ лIакъом, лъэпкъым ядахэ итхыгъакIэхэмкIэ аригъаIоу бэрэ къытхэтынэу тыфэлъаIо.

ШЭКIЮ Мир.
ШIэныгъэлэжь.

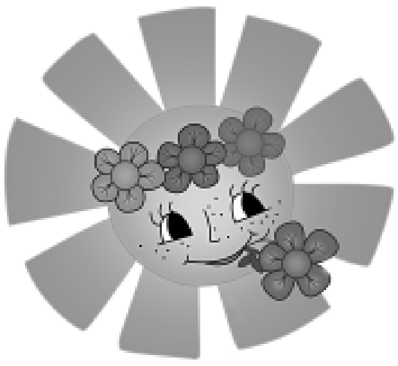

Тыгъэнэбзый

КIымафэм ишIупI

(Этюд)

ХэткIи шъэфэп илъэсым иуахътэ пэпчъ шъо-теплъэ гъэнэфагъэ зэриIэр. Ащ Iофыр тетми, тыгъэгъазэр — апэрэ кIымэфэ мазэр зыкIи зимыгъэулэухэу, бжыхьэ мэфэ ошIум фэдагъ.

Агурэ кIымэфэ щылэ мазэм ар шIоемыкIугъ. «КIымафэр сэ къышъозгъэлъэгъун!» ыIорэм фэдэу, апэрэ мафэхэм къащыкIэдзагъэу шъошэ фыжь закIэу, ижьи къабзэу, чъыIэу, итыгъи къыкъокIыми мыджэгулэу, мафэхэми, пчыхьэ-чэщхэми ичъыIэ Iушъхьэр къызэфищэу, гъэбжьыгъэгъэ-убэрэпщыгъагъ. ЕтIанэ макIэу зигъэпсэфыгъ, дахэу къыIужъукIи, тIэкIу пIыкIэгъэгъэ цIыфхэу чъыIэр ныбжьи къэкIожьын Iоу зымышIагъэхэм агу зыришIыкIэу къэфэбагъ, тхьамафэ тыригъашIи, кIымафэр джыри ичIыпIэ гупсэф иуцожьыгъ.

ТыдэкIи кIым-сым тынч: ощхоскIэ къырищажьи, къышIэщтыр къэшIэгъуаеу, щылэ мазэм джыри ос фыжьыбзэкIэ чIыр къыфэпагъ. Анахьэу ащ ыгъэгушIуагъэхэр кIэлэцIыкIухэр, сабыйхэр, ныбжьыкIэхэр арых.

Осыр пшъхьапэба ухэтыщтэу жьы къэпщэщтыми, Iажэм уисэу е лъэрычъэхэм уатетэу укъыщекIокIыщтыми; етIани жьыхьарзэ гуихи хэмытэу, рэхьатэу, гупсэфэу, фыжьыбзэ дахэу осыр чIым тиз къэхъумэ, тхъагъоба?! ЧIыопсым джащыгъум зыкъеукъэбзы, зэрэдунаеу нэфынэ гушIубзыу. КIымэфэ дэгъур, зыпкъ итыр, псауныгъэмкIэ анахь мэхьанэ зиI. Арышъ, лIэхъупхъ, щылэ мазэр! Тхьабылхэр къеукъэбзых, вирус-микробхэр зэрэзэпышIагъэхэу зэтырегъакъэх, дунаир иосыпс фыжькIэ, ижь чъыIэ къабзэкIэ зэпилъэкIыхьэхэзэ къегъэкIэжьых. Хъупхъэ, чан ИлъэсыкIэм имазэ!

КIымэфэ пчэдыжьыр макIэу узэкIифызэу, иос макIэу къылъэсырэм нэгушъом зыкъыригъэпкIэу сыда зымыуасэр?! СурэтышIым хэтми Тхьэр етагъ — зы такъикъыпэ нэплъэгъу закъоми къыубытырэр мыгъэзэжь. Пчыхьапэхэр... Ахэр арых хъарзынэхэр: мэзэ къихьэгъакIэр, нысэкIэ дахэу чIыгум шъхьащытэу, ос зэтыришIэгъэ самэхэм инэфыпс бзыихэу къатефэхэрэм ахэр налмэс-налкъутэу къызэпагъэшIэтыжьхэу.

Псэ зыпытым зэкIэм псынкIэу ахэхъоба, етIанэ мэзакIэми хэпшIыкIэу хахъозэ, изыбзэу, хъурэешхо бэрэчэтэу зештэ, джащыгъум остыгъэшхо лъэшэу, шъхьафит, гомэ-ламэу мазэр чIыгум бысымышIоу шъхьарыт.

Мэзэ зишIугъор къытфэгумэкIэу, ныбджэгъушIу-хьалэлэу, чэщырэ тиунэ шъхьаныгъупчъэхэми къекIокIызэ къарэплъэ, цIыфхэр зэрикIасэхэр мыгъуащэу. Шыу лъэрыхьэм фэдэ мазэр зибысым кIымэфэ чэщхэр пшысэ хьалэмэтэу зэхэлъых. ГукъэкIыжь фабэхэр, нэфынэхэр мы чэщхэм япхыгъэх, гузэхэшIэ лъэшхэу къагъэущхэрэри макIэп. КIымафэм ишIупI, гукъэкIыбэ гухэлъыкIэми мы уахътэр ягъэжьэпIэшIу. Джащ пае, «опсэу тикIымэфэ дах!» тэIо.

БЭРЭТЭРЭ Хьамид

ИлъэсыкIэм иорэд

ИлъэсыкIэр хъяркIэ къехьэ,
ЛIыжъ ЩтыргъукIыр щытихьакI,
ШIухьафтынхэр бэу къытфехьых:
— Елкэр, — еIо — жъугъэкIэракI.
ТхьакIумкIыхьи, мышъи, баджи
Чъыгы шхъуантIэм къетIысэкIых, —
ИлъэсыкIэм къали къуаджи
Гугъэ нэфкIэ щыпэгъокIых.
Арышъ, шъори, кIэлэцIыкIухэм,
МэфэкI шIагъом зыжъугъэчан,
Жъогъо шIэтхэу елкэ шыгухэм
Шъуиостыгъэ щахэжъугъан!
Зым ыIапэ зым ыIыгъэу,
КъызэдашъуIуи шъуиорэд,
Насып гъашIэр къышъуфихьыгъэу
ЩтыргъукI ЛIыжъыр къышъухэрэт!

Сыд фэдэ щэрэча?

Пшыс

Зы лэжьакIо горэм кIалэ имыIэу, ау иIэмэ шIоигъоу бэрэ хэтыгъ. Арыти «кIалэ къысфэхъумэ, зы щэрэч икIыхьагъэу тхьакIумэ иIэу мэл къурмэн фэсшIын» ыIуи нэузырэу зытырилъхьажьыгъагъ. Ащ ыуж бэ тешIагъа, макIэ тешIагъа, кIалэ къыфэхъугъ. Ежь Iуагъэу телъыр ыгу къэкIыжьи, мэлым икъэгъотын ыуж ихьагъ. Мэлахъомэ ахэупчIыхьагъ, ау мэлыр ыгъотын ымылъэкIэу илъэс фэдиз тешIагъ.

Зэгорэм лIыр кIэлэцIыкIухэр зэрэгъэджэгухэу арихьылIагъ. Ахэм ащыщ горэ «пачъыхьэ» ашIыгъэу, къэрэгъулэхэри иIэхэу, Iоф дызиIэхэр Iухьэхэмэ, къэрэгъулэмэ раIомэ, адрэхэм «пачъыхьэм» раIотэжьэу, Iизын къаритмэ, къэкIуагъэр рагъахьэмэ, пачъыхьэм еупчIыжьыхэзэ джэгущтыгъэх. Пачъыхьэ ашIыгъэ шъэожъыем джэуап дэгъухэр къаритыжьыщтыгъ.

ЛIым ар шIогъэшIэгъонэу, зыкъаримыгъашIэу бэкIаерэ кIэлэцIыкIухэм ядэIугъ. Егупшыс-къегупшысэжьи: «Хэт ышIэра, мыщ фэдиз зиIушыгъэ шъэожъыем сэри ишIуагъэ къысэкIынкIи мэхъу» ыIуи, дэгущыIэнэу тыриубытагъ. ЛIыр нахь благъэу Iухьи, «пачъыхьэм» дэжь рагъэхьанэу ялъэIугъ. «КъэрэкIу!» — ыIуагъ адрэми. ЛIыр ихьи игумэкI риIуагъ:

— КIалэ къысфэхъумэ, щэрэч икIыхьагъэу тхьакIумэ иIэу мэл къурмэн фэсшIынэу нэузыр зытеслъхьажьыгъагъ, ау сызыфаер згъотырэп, укъыздеIагъэмэ дэгъугъэ, — ыIуагъ.

— Адэ о зыфэпIуагъэр сыд фэдэ щэрэча? ЛIы щэрэча, армырэу сабый къэхъугъэкIэ щэрэча? — ыIуи къеупчIыгъ кIэлэцIыкIу «пачъыхьэр».

— Сэ щэрэч горэми ыцIэ есIуагъэп, — ыIуагъ лIым.

— Щэрэч горэми ыцIэ емыIуагъэмэ, кIожьи сабыеу къэхъугъакIэм ищэрэч фэдиз зиIэ мэл къурмэнэу фэшIи, сэ адрэр пфэзгъэгъущт, — ыIуи лIыр къытIупщыжьыгъ.

ЛIыри къэкIожьи, сабыеу къэхъугъэм ищэрэч фэдиз тхьакIумэ зиIэ мэл къурмэн фишIыгъ. АщкIэ нэузырэу телъыгъэр зытыригъэкIыжьыгъагъэу, кIэлэцIыкIум акъылэу къыригъэгъотыгъэм мо лIышхор рыхэкIыжьыгъагъэу къаIотэжьы.

ЦIЫФЫР ЫКIИ ПСАУНЫГЪЭР

Уз щынагъу

КIымэфэ лъэхъаным анахь къэтэерэ узыгъом ащыщ гриппыр. Ар джырэп къызежьагъэр — бэшIагъэ, ары ишIыкIэгъэпсыкIэ елъытыгъэу цIабэ зэтефыгъэу зыкIиIэр. Ау пщыгъупшэ мыхъущтыр, уз пстэуми Iэзэгъу зэряIэр ары. Шъыпкъэ, пшъхьи, угуи, плъи, Iэпкъ-лъэпкъхэр зэкIэ зыгъэузырэ гриппыр, нэмыкI узыбэм афэдэу, узыгъэгуIэжьыхэрэм ащыщ. Вирусхэм къызыдахьырэ узхэу цIыфхэр зыгъэсымаджэхэрэмкIэ гриппыр щынагъо. Ащ жьи, кIи, кIэлэцIыкIуи япсауныгъэ зэщегъакъо, гухэкIми, илIыкIырэри макIэп. Гриппым анахьыбэу зэлъикIухэрэр зыпкъышъол икъоу мыпсыхьэгъэ кIэлэцIыкIухэр ыкIи зипсауныгъэ зэщыкъоныгъабэ иIэ хъугъэхэ нэжъ-Iужъхэр арых. А узым чъыIэ дэдэри (кIымэфэ чъыIэ уахътэри, гъэмэфэ фэбэщэ тыгъэпэзэзыри) къекIухэхэрэп.

Врачхэм къызэраIорэмкIэ, гриппыр зэпахырэ уз, ащ ивирусхэр жьым шъхьафитэу щэзекIох, арышъ, ащ зыщыухъумэнымкIэ анахь мэхьанэ зиIэр цIыфкIопIэ чIыпIэхэм уахэмыхьаныр, къэбзэныгъэ шапхъэр лъэныкъуабэкIэ — уиунэ кIоцIкIи, уипкъышъолкIи, уищыгъынкIи, уиIофшIэпIэ чIыпIэкIи зепхьаныр ары. Ренэу пIэхэр, унэгу дэгъоу сабынкIэ птхьакIынхэ фае, жэкIоцI, пэкIоцIхэми уафэсакъын фае. Гриппыр къыбнэсыгъэу, къыпIукIэу узэрегуцэфагъэм тетэу врачым дэжь укIоныр ищыкIагъ. Вирусхэр зыукIырэ уцхэр врачым дэгъоу ешIэх, къыпфыритхыкIыхэрэм зышIобгъэIофынышъ уяшъощт, пкIэмыкIэу еджакIо е IофышIэ умыкIомэ нахь тэрэз, нахь псынкIэу ухъужьыщт. ЦIыфыр зыщысымэджэ лъэхъаным фэмые шIагъоми шхэн фае: стырыпсхэр — тхьачэт е чэтлэпсыр, картоф жъогъэпсэу уц шхъонтIэ (къоны, петрушкэ, бжьын цIынэр, морковк) упкIэтагъэхэр зыхэлъхэр витаминхэмкIэ баихэшъ, уяшъомэ къыппшъхьапэщтых. Ренэу лимон бзыгъэхэр зыхэлъ щайми сымаджэм ишIуагъэ къекIы, температурэ иныр ехынымкIи, гоу зэIыхьэрэр нахь укъэбзыгъэнымкIи ишIуагъэ къакIоу алъытэ.

Гриппым инэшэнэ шъыпкъэхэр: пэпс къичъыр, пскэр, шъхьэуназэр, пкъышъол стыр-плъырыр къызэрэдэкIуаерэр ары. Ау а зэкIэм Iэзэгъу яI. Вирусхэм апэ жьыкъэщапIэхэр зэлъакIу, чыир мэбэгы, мэузы. Щыгъын фабэхэр джары пщыгъынхэ зыкIыфаер. Ау цIыф сымаджэхэм янахьыбэм ягугъуемылIыныгъэкIэ, пскэхэ ыкIи гущыIэхэ зыхъукIи, вирусхэр жьым хатIупщыхьэх, ахэр зынэсыхэрэр етIанэ узым — гриппым егъэсымаджэх. Зэрэ Урысыеу ыкIи тэ ти Адыгеий, нэмыкI субъектхэми гриппыр лъэшэу ащэхъушIэ мы уахътэм, дунаир нахь къызэучъыIым, анахьэу щылэ мэзэ мэфэ щтыргъукIхэм, гриппымкIэ сымаджэхэм япчъагъэ хэпшIыкIэу зыкъиIэтыгъ. А узым зыщыуухъумэнымкIэ анахь мэхьанэ зиIэр, медикхэм зэрэхагъэунэфыкIырэмкIэ, ащ пэшIуекIорэ уцхэр (вакцинэр) нахь пасэу къыпхалъхьаныр ары. Пкъышъолым узыгъор къыхэмыхьанымкIэ, нахь уепэсэкIэу бжьын-бжьыныфхэр пшхыхэмэ, ишIуагъэ къакIоу aIo. ЗекIорэ вирусхэр къыбнэмысынхэмкIэ, ужэрэ ппэрэ Iухъо афэшIыгъэныр, шынэгъакIэ зыкIэлъ IэлъэкIыкIэ (салфеткэхэмкIэ) узIулъэкIыхьаныр ыкIи къэкIырэ уц Iэзэгъу зэфэшъхьафхэу — ромашкэм, липэм, зверобоим, чабрецым, нэмыкIхэм акIэжъукIыгъэ псымкIэ жэкIоцIыр, пэкIоцIыр птхьакIынхэр ищыкIагъ. Сыд хъугъэкIи узыр къызтебгъакIо хъущтэп, уилъэкI епхьылIэнышъ, зыпыпфыжьын фае гриппыр. АщкIэ сымэджэ пстэуми — ини цIыкIуи псынкIэу хъужьынхэу ыкIи къызнэмысыгъэхэм къямыолIэнэу, узыр макIэу зэтеуцуагъэ фэдэу аIошъ, хэти ищыкIэгъэ Iэзэгъур псынкIэу ыгъотынышъ, къызэтеуцожьынэу тэлъаIо ыкIи тэгугъэ.

Нэкlубгъор зыгъэхьазырыгъэр МАМЫРЫКЪО Нуриет.

УРЫСЫЕМ КЪАШЪОХЭМКIЭ ИЗЭНЭКЪОКЪУ

Тэхъутэмыкъое «Адыгэхэр» чемпионых

Урысые Федерацием лъэпкъ къашъохэмкIэ изэнэкъокъу Москва щыкIуагъ.

Щылэ мазэм и 21 — 27-м хэгъэгум ишъолъырхэм яансамблэ 50 апэрэ чIыпIэм фэбэнагъ, Тэхъутэмыкъуае икIыгъэ купэу «Адыгэхэр» зыфиIорэм текIоныгъэр къыдихи, шIухьафтын шъхьаIэр къыфагъэшъошагъ.

Къыблэ шъолъырым иансамблэхэм япэшIорыгъэшъ зэнэкъокъоу Ростов-на-Дону щызэхащагъэм «Адыгэхэм» апэрэ чIыпIэр къыщыдахи, Москва кIонхэу фитыныгъэ къаратыгъ. Москва зэнэкъокъур зыщаублэм, апэрэ едзыгъом анахь дэгъухэу щалъытэгъэ ансамблэ 15 къыхахыгъ. А купым «Адыгэхэр» хэфагъэх, нэужым финалым яIэпэIэсэныгъэ къыщагъэлъэгъуагъ.

Тэхъутэмыкъое районым илIыкIохэр чемпион хъугъэх, шIухьафтын шъхьаIэр къафагъэшъошагъ. Ансамблэм ихудожественнэ пащэр КIэмрыгъо Азэмат.

КIэлэеджакIохэм язэнэкъокъу ансамблэу «Къашъом» апэрэ чIыпIэр къыщихьыгъ, дипломыр къыратыгъ. Тхьаркъохъо Тимур купым ихудожественнэ Iэшъхьэтет.

КъэшъуакIохэр Урысыем изэнэкъокъу хэлэжьэнхэмкIэ Тэхъутэмыкъое районым иадминистрацие ипащэу Шъхьэлэхъо Азмэт IэпыIэгъу афэхъугъ. Районым культурэмкIэ игъэIорышIапIэ ипащэу КIэлэбый Зурыет тызэрэщигъэгъозагъэу, Тэхъутэмыкъуае икъэшъокIо купхэм япчыхьэзэхахьэ мэзаем и 5-м районым культурэмкIэ и Унэшхо щыкIощт. Искусствэр зышIогъэшIэгъонхэр зэхахьэм рагъэблагъэх.

ТИФЕСТИВАЛЬХЭР

«Абрекхэр» Шъачэ рагъэблагъэх

Урысыем ифестиваль-зэнэкъокъоу «Жъуагъохэм ядунай» зыфиIорэр Ставрополь краим икъалэу Невинномысскэ щыкIуагъ. КъэшъокIо ансамблэ 30 фэдиз зэхахьэм хэлэжьагъ. Адыгеим икIэлэцIыкIу купэу «Абрекхэр» зыфиIорэм шIухьафтын шъхьаIэу Гран-прир къыфагъэшъошагъ.

Къэрэщэе-Щэрджэсым, Ростов хэкум, Краснодар ыкIи Ставрополь крайхэм, Адыгеим яансамблэхэр зэIукIагъэх. Непэрэ уахътэм нахь ашIогъэшIэгъон лъэпкъ къашъохэр къагъэлъэгъуагъэх.

ЯIэпэIэсэныгъэ нахьышIоу къызэIуахын ямурадэу ансамблэхэм къэшъуи 2 — 3 къашIэу къыхэкIыгъ. Къэшъо зэхэтэу «Ныбжьыкlэ Адыгеир» зыфиIорэр «Абрекхэм» къашIыгъ. Жюрим иунашъокIэ зы къашъомкIэ осэ ин тикIэлэеджакIохэм къафашIи, Гран-прир къыфагъэшъошагъ.

— ЗэкIэ тикъэшъуакIохэм тагъэгушIуагъ, адыгэмэ ялъэпкъ шэн-хабзэхэр пчэгум дахэу къыщагъэлъэгъуагъэх, — къытаIуагъ купым ипащэхэу Къэбэхьэ Анзоррэ ТхьакIумэщэ Налбекрэ. — КIэлэцIыкIухэм янэ-ятэхэм гъэзетымкIи «тхьашъуегъэпсэу» ятIожьы тшIоигъу. Гъусэ къытфэхъухи, Невинномысскэ къыддэкIуагъэхэр ны-тыхэм къахэкIыгъэх.

Къашъохэр къыхэзыдзэгъэхэ Шыхъэстэнэ Миланэрэ Мамыжъ Эльдаррэ, трюкхэр къэзышIыгъэхэ Хьакурынэ Расул, Бэрэчэт Амир, Хьаткъо Расул, къашъохэм яедзыгъохэр къэзышIыгъэхэм зэхэщакIохэр Iэгу къафытеуагъэх. Дунэе фестиваль-зэнэкъокъоу гъэтхапэм Шъачэ щыкIощтым «Абрекхэр» рагъэблэгъагъэх, ыпкIэ лъамытэу зэхахьэм тикIэлэеджакIохэр хагъэлэжьэщтых.

— Къашъохэм ямызакъоу, адыгэ шэн-хабзэхэр кIэлэцIыкIухэм ятэгъашIэх, — зэдэгущыIэгъур лъегъэкIуатэ Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артистэу Къэбэхьэ Анзор. — Адыгэ быракъыр агъэбыбатэзэ пчэгум щыуджыхэ зыхъукIэ, гушIуагъоу анэгу кIэтлъагъорэм тегъэгушхо.

Шъачэ щыкIощт Дунэе фестивалым ыуж адыгэ быракъым и Мафэ фэгъэхьыгъэ мэфэкIэу тиреспубликэ щызэхащэщтым хэлэжьэнэу ансамблэм зегъэхьазыры.

ВОЛЕЙБОЛ

«Искрэр» тихьакIэ

Мыекъуапэ иволейбол командэу «Динамо-МГТУ-р» Урысыем изэнэкъокъоу апшъэрэ купым щыкIорэм хэлажьэ. Щылэ мазэм и 30 — 31-м тиспортсменхэм зичэзыу ешIэгъухэр яIэщтых.

Къалэу Одинцово икомандэу «Искрэр» тихьакIэщт. Шэмбэтым ыкIи тхьаумафэм Мыекъопэ къэралыгъо технологическэ университетым спортымкIэ и Унэ зэIукIэгъухэр щызэхащэщтых. «Динамо-МГТУ-м» итренер шъхьаIэу, Адыгеим изаслуженнэ тренерэу Павел Зборовскэм зэрилъытэрэмкIэ, тикомандэ финалым хэфэным фэшI ешIэгъухэр къыхьынхэ фае.

«Динамо-МГТУ-р» ящэнэрэ чIыпIэм щыI. Шэмбэтым зэIукIэгъур сыхьатыр 17-м аублэщт, тхьаумафэм сыхьатыр 12-м е 13-м ешIэгъур рагъэжьэщт.

БАСКЕТБОЛ. СУПЕРЛИГЭМ ия 3-рэ КУП

АтекIонхэр къяхьылъэкIыгъэп

«Тегас» Динской район — «Динамо-МГТУ» Мыекъуапэ — 62:90.
Щылэ мазэм и 28-м Динскоим щызэдешIагъэх.

Адыгеим баскетболымкIэ иешIакIохэр бысымхэм анахь лъэшхэу зэрэщытхэр зэIукIэгъум къыщылъэгъуагъ. Опыт зиIэхэ тиспортсменхэу Артем Гапошиныр, Максим Абызовыр, Николай Ереминыр, Илья Хмарэ, нэмыкIхэри ешIэгъум хэлэжьагъэх.

«Динамо-МГТУ-р» апэрэ чIыпIэм щыI, «Тегасыр» ауж къинэрэмэ ащыщ. Командэхэр тыгъуасэ ятIонэрэу Краснодар краим ипсэупIэу Динскоим щызэдешIагъэх.

Нэкlубгъор зыгъэхьазырыгъэр ЕМТIЫЛЪ Нурбый.

Зэхэзыщагъэр ыкIи къыдэзыгъэкIырэр:
Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет
Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редакцием зыдэщыIэр:
385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр:
приемнэр: 52-16-79,
редактор шъхьаIэм иапэрэ гуадзэр: 52-49-44,
редактор гуадзэр-пшъэдэкIыжь зыхьырэ секретарыр: 52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхьатыгъэр:
Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, телерадиокъэтынхэмкIэ ыкIи зэлъыIэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIорышIапI, зэраушыхьатыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр
ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, къ. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

ЗэкIэмкIи пчъагъэр
4532
Индексхэр
52161
52162
Зак. 52

Хэутыным узщыкIэтхэнэу щыт уахътэр
Сыхьатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ уахътэр
Сыхьатыр 18.00

Редактор шъхьаIэр
Дэрбэ Тимур

Редактор шъхьаIэм иапэрэ гуадзэр
МэщлIэкъо Саид

Редактор шъхьаIэм игуадзэр — пшъэдэкIыжь зыхьырэ секретарыр
Хъурмэ Хъусен